หลักการแปลเบื้องต้น
บาลีเป็นไทยและไทยเป็นบาลี

พระมหาสมปอง มุทิโต

ศูนย์กลางการศึกษาบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก
วัดวิหารธรรม ต.โสมเยี่ยม อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี

ชื่อหนังสือ

หลักการแปลเบื้องต้น บาลีเป็นไทยและไทยเป็นบาลี

ผู้เรียบเรียง

พระมหาสมปอง มุทิโต

ศูนย์กลางการศึกษาบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก
วัดวิหารธรรม ต.โสมเยี่ยม อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี

จัดพิมพ์

ครั้งที่ ๑ มกราคม ๒๕๔๕ จำนวน ๓๐๐ เล่ม
ครั้งที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๔๖ จำนวน ๓๐๐ เล่ม
ครั้งที่ ๓ กันยายน ๒๕๔๙ จำนวน ๓๐๐ เล่ม
ครั้งที่ ๔ มีนาคม ๒๕๕๒ จำนวน ๑๐๐ เล่ม
ครั้งที่ ๕ มีนาคม ๒๕๕๒ จำนวน ๒๐ เล่ม
ครั้งที่ ๖ มีนาคม ๒๕๕๓ จำนวน ๖๐ เล่ม

คำนำ

หนังสือ "**หลักการแปลเบื้องต้น บาลีเป็นไทยและไทยเป็นบาลี**" เล่มนี้ จัดทำขึ้นเพื่อเป็นหลักสูตรวิชาแปลบาลีเป็นไทยเบื้องต้น มีเนื้อหาแสดงวิธีการแปล **นามวิภัตฺยันตบท** คือบทที่มีวิภัตตินามอยู่สุดท้าย ซึ่งเรียกว่า "การกะ" และแปล **อาขฺยาตวิภัตฺยันตบท** คือบทที่มีวิภัตติอาขยาตอยู่สุดท้าย ซึ่งเรียกว่า "วาจกะ"

วิธีการแปลจะมี ๒ อย่าง คือ (๑) แปลบาลีเป็นไทย (๒) แปลไทยเป็นบาลี วิธีการแปลทั้ง ๒ อย่างนี้ จะช่วยนักศึกษาสามารถแปลได้อย่างคล่องแคล่ว และสามารถนำเนื้อหาแต่ละตอนไปใช้เป็น **กถาสัลลาปะ** คือสนทนาบาลีได้อีกด้วย มีหลักการแปล ๓ วิธี คือ

๑. **สัททัตถนัย** แปลตามเนื้อความของศัพท์ หรือแปลยกศัพท์ หรือแปลโดยพยัญชนะ

๒. **โวหารัตถนัย** แปลให้ได้ความตามโวหารของชาวโลก

๓. **อธิปายัตถนัย** แปลขยายเพื่อให้ได้เนื้อความที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

หนังสือเล่มน้อยนี้ จึงเหมาะสำหรับนักศึกษาบาลีเบื้องต้น ที่เตรียมตัวจะขึ้นไปเรียนบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก

โอชคุณ อันจะ ชโลมจิต
ให้เพ่งพิจ อรรถถ้อย ร้อยภาษา
โปรยหยาดหยด รสอาบ ซาบอุรา
นักศึกษา นิรุติ พุทธธรรม

พระมหาสมปอง มุทิโต

(พระมหาสมปอง มุทิโต)

สารบัญ

หลักการแปลเบื้องต้น
บาลีเป็นไทยและไทยเป็นบาลี

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

หลักการแปล

หลักการแปลบาลีเป็นไทย ใครๆก็ว่ายาก แต่เมื่อรู้หลักการแปล และรู้วิธีเดินประโยคตามลำดับคำศัพท์ ก็จะสามารถแปลได้โดยง่าย ผู้เริ่มฝึกแปลบาลีเป็นไทยใหม่ๆ ก็ให้สังเกตดูคำบาลีแล้วแปลไปตามลำดับ ดังนี้

๑. อาลปนะ เช่น **ภิกฺขเว, ภนฺเต, อาวุโส, โภ, ภทฺเท, เช, ปุริส**
๒. นิบาตต้นข้อความ เช่น **จ, ปน, หิ, ตุ, อถวา**
๓. นิบาตบอกข่าวลือ เช่น **กิร, ขลุ, สุทํ**
๔. นิบาตอรรถรำพึง เช่น **เจ, สเจ, ยทิ**
๕. กาลสัตตมี เช่น **อตีเต, อถ, เอกํ สมยํ, ปาโต, สายํ, อชฺช**
๖. ประธานในประโยค (วิเสสยะ) เช่น **พุทฺโธ, ปุริโส, อิตฺถี, จิตฺตํ**
๗. บทขยายประธาน (วิเสสนะ) เช่น **มหาการุณิโก, โส, สา, ตํ**
๘. กิริยาในระหว่าง หรือประโยคแทรก เช่น **กตฺวา, ตสฺมึ คจฺฉนฺเต**
๙. บทขยายกิริยาในระหว่าง เช่น **อตฺตโน กมฺมนฺตํ กตฺวา**
๑๐. นิบาตอรรถปฏิเสธ เช่น **น, โน, มา, อลํ**
๑๑. บทกิริยาอาขยาต เช่น **คจฺฉติ, ปจติ, ปสฺสติ, กโรติ, เสติ**
๑๒. บทขยายกิริยาคุมพากย์ เช่น **ทุกฺกรํ, ทุกฺกฏํ, สุขํ, ผาสุกํ**
๑๓. นิบาตอรรถคำถาม เช่น **กึ, นุ, กินฺนุ, นนุ, วา**

หลักการแปลทั้ง ๑๓ ลำดับนี้ หากข้อใดไม่มีในประโยค ก็ให้เว้นไป แล้วดูข้อต่อๆไป

ประโยคสูตร ๕

๑. ประโยคกัตตุ (พ่อครัวหุงข้าว)

สูตร	ปฐมากัตตา	ทุติยากรรม	กิริยากัตตุวาจก
เรียกว่า	สยกัตตา	กถิตกรรม	กัตตุรูป กัตตุวาจก
ตัวอย่าง	**สูโท** [๑]	**โอทนํ** [๓]	**ปจติ.** [๒]
แปลว่า	พ่อครัว	ซึ่งข้าว	ย่อมหุง

๒. ประโยคกัมมะ (ข้าวอันพ่อครัวหุง)

สูตร	ตติยากัตตา	ปฐมากรรม	กิริยากัมมวาจก
เรียกว่า	อนภิหิตกัตตา	อภิหิตกรรม	กัมมรูป กัมมวาจก
ตัวอย่าง	**สูเทน** [๒]	**โอทโน** [๑]	**ปจฺจเต.** [๓]
แปลว่า	อันพ่อครัว	ข้าว	ย่อมหุง

๓. ประโยคเหตุกัตตุ (เจ้านายใช้พ่อครัวให้หุงข้าว)

ปฐมากัตตา	ทุติยากรรม	ทุติยากรรม	กิริยาเหตุกัตตุวาจก
เหตุกัตตา	การิตกรรม	กถิตกรรม	เหตุกัตตุรูป เหตุกัตตุวาจก
สามิโก [๑]	**สูทํ** [๒]	**โอทนํ** [๔]	**ปาเจติ.** [๓]
เจ้านาย	ยังพ่อครัว	ซึ่งข้าว	ย่อมให้หุง

๔. ประโยคเหตุกัมมะ (ข้าวที่เจ้านายใช้พ่อครัวให้หุง)

ตติยากัตตา	ทุติยากรรม	ปฐมากรรม	กิริยาเหตุกัมมวาจก
อนภิหิตกัตตา	การิตกรรม	อภิหิตกรรม	เหตุกัมมรูป เหตุกัมมวาจก
สามิเกน [๒]	**สูทํ** [๓]	**โอทโน** [๑]	**ปาจียเต.** [๔]
อันเจ้านาย	ยังพ่อครัว	ข้าว	ย่อมให้หุง

๕. ประโยคภาวะ (ความมี ความเป็น)

สักว่า ความมีความเป็น, สักว่ากิริยา, สักว่าอรรถของธาตุ

เตน [๑] **ภูยเต.** [๒] เขามี เขาเป็น เป็นต้น

นามวิภัตยันตบท

บทที่มีนามวิภัตติอยู่สุดท้าย

นามวิภัตยันตบท คือ บทที่มีนามวิภัตติอยู่สุดท้าย หมายถึง สุทธนาม วิเสสนนาม สัพพนาม สมาสนาม ตัทธิตนาม กิตกนาม สังขยา อุปสัค และ นิบาต ที่ลงวิภัตตินาม มีวิภัตตินามประกอบอยู่สุดท้าย มีเนื้อความของวิภัตตินามประกอบอยู่ บางบทเห็นวิภัตตินามชัด บางบทวิภัตตินามถูกอาเทศเป็นอักษรอื่น บางบทก็ลบวิภัตติเห็นแต่ศัพท์เดิม เช่น

สุทธนาม	ปุริโส	(ปุริส+สิ)	บุรุษ บุคคล
	กญฺญา	(กญฺญา+สิ)	สาวน้อย
	จิตฺตํ	(จิตฺต+สิ)	จิต วิจิตร
วิเสสนนาม	โสภโณ	(โสภณ+สิ)	ดี งาม หล่อ สวย
	มธุโร	(มธุร+สิ)	หวาน อร่อย ไพเราะ
สัพพนาม	โส	(ต+สิ)	เขา นั้น
	สพฺโพ	(สพฺพ+สิ)	ทั้งปวง
สมาสนาม	มหาปุริโส	(มหนฺต+ปุริส+สิ)	บุรุษผู้ประเสริฐ
	ปตฺตจีวรํ	(ปตฺต+จีวร+สิ)	บาตรและจีวร
ตัทธิตนาม	วาสิฏฺโจ	(วสิฏฺจ+ณ+สิ)	ลูกของนายวสิฏฐะ
	กจฺจายโน	(กจฺจ+ณายน+สิ)	ลูกของนายกัจจะ
กิตกนาม	พุทฺโธ	(พุธ+ต+สิ)	ผู้ตรัสรู้ พระพุทธเจ้า
สังขยา	เอโก	(เอก+สิ)	หนึ่ง เดียว
	ปจโม	(ปจม+สิ)	ที่หนึ่ง
อุปสัค	ปญฺญา	(ป+ญา+กฺวิ+สิ)	ความรู้ทั่วถึง ปัญญา
นิบาต	นโม	(นโม+สิ)	ความนอบน้อม

ปฐมาวิภัตยันตบท
บทที่มีปฐมาวิภัตติอยู่สุดท้าย

ปฐมาวิภัตติที่ประกอบอยู่ท้ายปกติลิงค์ มีอรรถ ๖ อย่าง คือ

๑. **ลิงคัตถะ** อรรถลิงค์ มีความหมายเท่ากับปกติลิงค์

๒. **กัตตา** เป็นประธานในประโยค และทำกิริยาเอง มีบุรุษและวจนะตรงกับกิริยา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "**สยกัตตา** ผู้ทำกิริยาเอง"

๓. **เหตุกัตตา** เป็นประธานในประโยค แต่ใช้ผู้อื่นให้ทำกิริยาแทน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "**ปโยชกกัตตา** ผู้ใช้คนอื่นให้ทำ"

๔. **วิกติกัตตา** คำขยายกัตตาให้พิเศษขึ้น อยู่หน้ากิริยาว่า "มี เป็น"

๕. **อภิหิตกรรม** กรรมเป็นประธานของประโยคที่มีกิริยาเป็นกัมมวาจก เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "**วุตตกรรม** กรรมถูกกิริยากล่าวว่ามีบุรุษและวจนะตรงกัน"

๖. **อาลปนะ** เป็นคำสำหรับเรียกให้รู้ตัวก่อนจะพูดด้วย

๑. ปฐมาวิภัตติในอรรถลิงค์

ลิงค์ หรือ **ปกติลิงค์** หรือ **ศัพท์เดิม** หมายถึง ศัพท์ที่เป็นนามเดิม ยังไม่ประกอบด้วยวิภัตติ แต่มีอรรถที่เป็นสภาวะ ลักษณะ อาการซ่อนอยู่ภายใน เช่น พุทฺธ ธมฺม สงฺฆ ปุริส เป็นต้น

ปฐมาวิภัตติที่ประกอบอยู่หลังปกติลิงค์ ไม่ได้มีอรรถพิเศษอะไร มีอรรถเท่ากับปกติลิงค์ตัวเดิม เปลี่ยนแปลงเฉพาะรูปศัพท์ เช่น **พุทฺธ+สิ** เป็น **พุทฺโธ** (พระพุทธเจ้า), **พุทฺโธ+โย** เป็น **พุทฺธา** (พระพุทธเจ้าทั้งหลาย) คงมีเนื้อความของปกติลิงค์อยู่เท่าเดิม จึงเรียกว่า "**ลิงคัตถะ**"

ตัวอย่างลิงคัตถะ

พุทฺโธ	ธมฺโม	สงฺโฆ (สํโฆ) ....
ภิกฺขุ	ภิกฺขุณี	สามเณโร ....
สามเณรี	ปริสา	สิกฺขมานา ....
อุปาสโก	อุปาสิกา	รตนตฺตยํ ....
สรณํ	ปุริโส	อิตฺถี ....
จิตฺตํ	กุสลํ	ปุญฺญํ ....
ปญฺญา	สทฺธา	ทานํ ....
สุขํ	ทุกฺขํ	เวทนา ....
การโก	วาจโก	เสฏฺโฐ ....
เสยฺโย	เชฏฺโฐ	อวิชฺชา ....
ตณฺหา	นามรูปํ	สตฺถา ....
อาจริโย	สิสฺโส	มนุสฺโส ....
ชโน	นโร	ปุคฺคโล ....
ปิตา	มาตา	โลโภ ....
โทโส	โมโห	รุกฺโข ....
โลโก	มโน	คจฺฉํ ....
สนฺโต	อนิจฺจํ	อนตฺตา ....
ขมา	ฉายา	มหาราชา ....
ผลํ	สีลํ	วิปาโก ....
ตฺวํ	ตุมฺเห	อหํ ....
มยํ	อรหํ	ขีณาสโว ....
ภควา	สกฺโก	ตาทิโส ....
มุนิ	โพธิ	ทิฏฺฐิ ....
จกฺขุ	วิญฺญาณํ	กตญฺญู ....
นาโค	ขตฺติโย	พฺราหฺมโณ ....
ทารโก	ทาริกา	นิพฺพานํ ....

๒. ปฐมาวิภัตติในอรรถกัตตา

กัตตา ก็คือลิงคัตถะนั่นแหละ เป็นประธานในประโยค ทำกิริยาที่เป็นกัตตุวาจก และมีบุรุษและวจนะตรงกับกิริยา

กรุณาสังเกตดูประโยคเหล่านี้แล้วฝึกแปลให้เป็นภาษาไทย

โส	**ภวติ, โหติ, อตฺถิ**	**เต**	**ภวนฺติ, โหนฺติ, สนฺติ**
ตฺวํ	**ภวสิ, โหสิ, อสิ**	**ตุมฺเห**	**ภวถ, โหถ, อตฺถ**
อหํ	**ภวามิ, โหมิ, อมฺหิ (อสฺมิ)**	**มยํ**	**ภวาม, โหม, อมฺห (อสฺม)**

โส เต, ตฺวํ ตุมฺเห, อหํ มยํ เป็นกัตตา (ผู้กระทำ)

ภวติ ภวนฺติ, ภวสิ ภวถ, ภวามิ ภวาม เป็นต้น เป็นกิริยา

คำพูดทั่วไปอย่างน้อยจะประกอบด้วย **กัตตา** และ **กิริยา** เรียกว่า "**วากยะ** ประโยค"

บางวากยะพูดสั้นๆก็พอเข้าใจได้ จึงมีแต่ประธานกับกิริยาเท่านั้น บางวากยะต้องมี กัมมะ กรณะ สัมปทานะ อปาทานะ สามีสัมพันธะ และโอกาสะ เพิ่มเข้ามาจึงจะเข้าใจ ซึ่งขึ้นอยู่กับความประสงค์ของผู้กล่าวว่า จะกล่าวด้วยถ้อยคำเพียงใดจึงได้เนื้อความชัดเจน ก็ให้กล่าวเพียงนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. พุทฺโธ โหติ.	พุทฺธา โหนฺติ
๒. ตฺวํ โหสิ.	ตุมฺเห โหถ.
๓. อหํ โหมิ.	มยํ โหม.
๔. กญฺญา อตฺถิ.	กญฺญาโย สนฺติ.
๕. ตฺวํ อสิ.	ตุมฺเห อตฺถ.
๖. อหํ อมฺหิ.	มยํ อมฺห.
๗. โก สยติ.	ทารโก สยติ.

๘. กา ปจติ. ทาริกา ปจติ.
๙. เก คจฺฉนฺติ. ปุริสา คจฺฉนฺติ.
๑๐. กาโย อาคจฺฉนฺติ. กญฺญาโย อาคจฺฉนฺติ.
๑๑. ปุญฺญญฺเจ ปุริโส กยิรา กยิราเถนํ ปุนปฺปุนํ
ตมฺหิ ฉนฺทํ กยิราถ สุโข ปุญฺญสฺส อุจฺจโย.
(ขุ.ธ.ปาป.ลาชเทวธีตา. ๒๕/๑๑๘)
๑๒. อกฺโกจฺฉิ มํ อวธิ มํ อชินิ มํ อหาสิ เม
เย จ ตํ อุปนยฺหนฺติ เวรํ เตสํ น สมฺมติ.
(ขุ.ธ.ยมก.ยกฺขินี. ๒๕/๓)

ศัพท์ควรรู้

ภวติ ภวนฺติ ภวสิ ภวถ ภวามิ ภวาม ย่อมมี, ย่อมเป็น
โหติ โหนฺติ โหสิ โหถ โหมิ โหม ย่อมมี, ย่อมเป็น
อตฺถิ สนฺติ อสิ อตฺถ อมฺหิ อมฺห ย่อมมี, ย่อมเป็น

ทารโก	เด็กชาย	**ทาริกา**	เด็กหญิง
โก	ใคร	**สยติ**	ย่อมนอน
เก	คนเหล่าไหน	**ปจนฺติ**	ย่อมหุง
กา	หญิงคนไหน	**คจฺฉนฺติ**	ย่อมไป
กาโย	หญิงท. เหล่าไหน	**อาคจฺฉนฺติ**	ย่อมมา
ปุนปฺปุนํ	บ่อยๆ	**กยิรา กยิราถ**	พึงกระทำ
ฉนฺทํ	ซึ่งความพอใจ	**สุโข**	เป็นความสุข
อุจฺจโย	การสั่งสม	**ปุญฺญสฺส**	ซึ่งบุญ
อกฺโกจฺฉิ	ได้ด่าแล้ว	**มํ**	ซึ่งเรา
อวธิ	ได้ฆ่าแล้ว	**อชินิ**	ได้ชนะแล้ว
อหาสิ	ได้ลักแล้ว	**อุปนยฺหนฺติ**	ย่อมเข้าไปผูกไว้
เวรํ	เวร	**สมฺมติ**	ย่อมระงับ

แปลไทยเป็นบาลี

ก. พระพุทธเจ้า ย่อมเสด็จมา
ข. สามเณร ย่อมไป
ค. เด็กหญิง ย่อมนอน
ฆ. ท่าน ย่อมหุง
ง. ท่านทั้งหลาย ย่อมไป
จ. ข้าพเจ้า ย่อมมา
ฉ. พวกเรา กำลังนั่ง

๓. ปฐมาวิภัตติในอรรถเหตุกัตตา

เหตุกัตตา ก็คือลิงคัตถะนั่นแหละ ทำหน้าที่เป็นประธานในประโยคใช้ให้ผู้อื่นทำกิริยาที่เป็นเหตุกัตตุวาจก มีบุรุษและวจนะตรงกับกิริยา

แปลบาลีเป็นไทย

๑. สามิโก สูทํ โอทนํ ปาเจติ.
๒. มาตา ปุตฺตํ ภิกฺขุสฺส ปิณฺฑปาตํ ทาเปติ.
๓. ภริยา สามิกํ อตฺตโน กมฺมนฺตํ กาเรติ.
๔. อาจริโย สิสฺเส ปาลิภาสํ สชฺฌาเปติ.
๕. เสฏฺฐี มหาชเน วิหารํ การาเปติ.
๖. ราชา ราชปุริสํ เต โจเร อาทาเปติ.
๗. มหาเถโร ภิกฺขู กมฺมฏฺฐานํ อุคฺคณฺหาเปติ.
๘. ปุเรนิทฺทํ มาตา ปุตฺตํ ปยํ ปาเยติ.
๙. อตฺตาน'เมว ปฐมํ ปฏิรูเป นิเวสเย
อถ'ญฺญ'มนุสาเสยฺย น กิลิสฺเสยฺย ปณฺฑิโต.
(ขุ.ธ.อตฺต.อุปนนฺท. ๒๕/๑๕๘)

แปลไทยเป็นบาลี

ก. เจ้านาย ยังคนใช้ ให้หุง ซึ่งข้าว
ข. ภิกษุ ยังอุบาสกอุบาสิกา ให้ถวาย ซึ่งภิกษา
ค. พระศาสดา ยังภิกษุทั้งหลาย ให้ฟัง ซึ่งธรรม

ศัพท์ควรรู้

สามิโก	เจ้านาย	**สูโท**	พ่อครัว
โอทโน	ข้าว	**ปาเจติ**	ให้หุง
ททาเปติ	ให้ถวาย	**กมฺมนฺตํ**	ซึ่งงาน
กาเรติ	ให้ทำ	**การาเปติ**	ให้ทำ
สชฺฌาเปติ	ให้ท่อง	**อาทาเปติ**	ให้นำมา
อุคฺคณฺหาเปติ	ให้เรียนเอา	**อตฺตานํ**	ซึ่งตน
ปฏิรูเป	ในคุณธรรมอันสมควร	**นิเวสเน**	พึงให้ตั้งอยู่
อถ	ในกาลนั้น	**อนุสาเสยฺย**	พึงพร่ำสอน
อญฺญํ	ซึ่งบุคคลอื่น	**น กิลิสฺเสยฺย**	ไม่พึงเศร้าหมอง

๔. ปฐมาวิภัตติในอรรถวิกติกัตตา

วิกติกัตตา ก็คือลิงคัตถะนั่นแหละ ทำหน้าที่ขยายประธาน และอยู่หน้ากิริยาว่า “มี, เป็น” มีบุรุษและวจนะตรงกับประธานและกิริยา

แปลบาลีเป็นไทย

๑. โก พุทฺโธ โหติ.
๒. สิทฺธตฺโถ พุทฺโธ โหติ.
๓. ทารกา สามเณรา โหนฺติ.
๔. ตฺวํ อาวุโส กึนาโม อสิ.
๕. อหํ ภนฺเต (พุทฺธรกฺขิโต นาม) อมฺหิ. (ใส่ชื่อของตัวเองแทน)
๖. ตุมฺเห ภนฺเต กึนามา อตฺถ.

๗. มยํ อาวุโส สมณา นาม อมฺห.

๘. จนฺทนํ ตครํ วาปิ อุปฺปลํ อถ วสฺสิกี
เอเตสํ คนฺธชาตานํ สีลคนฺโธ อนุตฺตโร.

(ขุ.ธ.ปุปฺผ.อานนฺท. ๒๕/๕๕)

แปลไทยเป็นบาลี

ก. เขา เป็นอุบาสก
ข. พวกท่าน เป็นศิษย์
ค. เรา เป็นอาจารย์
ฆ. เศรษฐีนั้น เป็นผู้มีทรัพย์มาก
ง. นักเรียนทั้งหลาย เป็นผู้มีใจดี

ศัพท์ควรรู้

สิทฺธตฺโถ เจ้าชายสิทธัตถะ
ทารโก เด็กชาย
กึนาโม ชื่อว่าอะไร
อาวุโส ท่านผู้มีอายุ
ภนฺเต ท่านผู้เจริญ
สมโณ พระสมณะ
จนฺทนํ แก่นจันทร์
ตครํ กฤษณา
อุปฺปลํ ดอกอุบล
วสฺสิกี ดอกมะลิ
คนฺธชาตานํ บรรดาคันธชาตท.
สีลคนฺโธ กลิ่นแห่งศีล
อนุตฺตโร ไม่มีอะไรประเสริฐกว่า

๕. ปฐมาวิภัตติในอรรถอภิหิตกัมมะ

อภิหิตกัมมะ ก็คือลิงคัตถะนั่นแหละ ทำหน้าที่เป็นประธานของกิริยากัมมวาจก มีบุรุษและวจนะตรงกับกิริยา

แปลบาลีเป็นไทย

๑. สูเทน โอทโน ปจฺจเต.

๒. ตยา สมฺปตฺติโย อนุภูยนฺเต.

๓. มยา สุขํ อนุภูยติ.

๔. เตน คาโม คจฺฉียติ.

๕. ภควตา วจนํ วุจฺจติ.

๖. โย พาโล มญฺญตี พาลฺยํ ปณฺฑิโต วาปิ เตน โส
พาโล จ ปณฺฑิตมานี ส เว พาโลติ วุจฺจติ.

(ขุ.ธ.พาล.คณฺจิเภทก. ๒๕/๖๓)

แปลไทยเป็นบาลี

ก. บุรุษชั่วนั้น อันน้ำ ย่อมพัดพาไป

ข. น้ำปานะ อันภิกษุทั้งหลาย กำลังดื่ม

ค. พระธรรมเทศนา อันอุบาสกและอุบาสิกาทั้งหลาย ฟังอยู่

ศัพท์ควรรู้

ปจฺจเต	หุงอยู่, ถูกหุง	**สมฺปตฺติโย**	สมบัติ ท.
อนุภูยติ	เสวยอยู่, ถูกเสวย	**วุจฺจติ**	ตรัสอยู่, กล่าวอยู่
พาโล	คนพาล คนโง่	**มญฺญติ**	ย่อมสำคัญ
พาลฺยํ	ว่าเป็นพาล	**ปณฺฑิตมานี**	ถือตนว่าเป็นบัณฑิต
ส (โส)	ผู้นั้น	**วุจฺจติ**	ย่อมเรียก

๖. ปฐมาวิภัตติในอรรถอาลปนะ

อาลปนะ เป็นคำสำหรับเรียกให้รู้ตัวก่อนจะพูดด้วย

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ภควโต จ สาริปุตฺต วิปสฺสิสฺส ภควโต จ สิขิสฺส ภควโต จ เวสฺสภุสฺส พฺรหฺมจริยํ น จิรฏฺจิติกํ อโหสิ.

๒. ภควโต จ สาริปุตฺต กกุสนฺธสฺส ภควโต จ โกนาคมนสฺส ภควโต จ กสฺสปสฺส พฺรหฺมจริยํ จิรฏฺจิติกํ อโหสิ.

๓. อมฺม ตาต ยถา ยถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ.

๔. สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ.

๕. ภนฺเต อิมสฺมึ สาสเน กติ ธุรานิ.

๖. พฺราหฺมณ ปุตฺตสฺส เต โรโค อุปฺปนฺโน.

๗. กุฏฺชฏิล อรญฺญโต อาคนฺตฺวา มม ชฏาสุ อกฺกมสิ.

๘. อาจริย ตุมฺหากํ อิธ นิปนฺนภาวํ น ชานามิ, ขมถ เม.

๙. อภิญฺเญยฺยํ อภิญฺญาตํ ภาเวตพฺพญฺจ ภาวิตํ
ปหาตพฺพํ ปหีนํ เม ตสฺมา พุทฺโธสฺมิ พฺราหฺมณ.

(มชฺ.มชฺ. ๑๓/๕๙๕)

แปลไทยเป็นบาลี

ก. ดูก่อนสามเณร เธอ จงเรียน ซึ่งศิลปะ

ข. อุบาสกและอุบาสิกาท. ท่านท. จงให้ทาน และจงรักษาศีล

ค. ภิกษุท. เราจะเตือนเธอท.ว่า สังขารท. มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา, เธอท. จงถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด

ศัพท์ควรรู้

พฺรหฺมจริยํ	พระศาสนา	**จิรฏฺฐิติกํ**	ตั้งอยู่ได้นาน
อมฺม	ข้าแต่แม่, คุณแม่	**ตาต**	ข้าแต่พ่อ, คุณพ่อ
อาชานามิ	รู้อยู่	**สุณาตุ**	จงฟัง
อภิญฺเญยฺยํ	ธรรมที่ควรรู้ยิ่ง	**อภิญฺญาตํ**	รู้แล้ว
ภาเวตพฺพํ	ธรรมที่ควรทำให้เจริญ	**ภาวิตํ**	ทำให้เจริญแล้ว
ปหาตพฺพํ	ธรรมที่ควรละ	**ปหีนํ**	ละได้แล้ว

พุทฺโธสฺมิ (พุทฺโธ-อสฺมิ) เป็นพระพุทธเจ้า

โปรดจำไว้เสมอว่า บทที่มีปฐมาวิภัตติอยู่สุดท้าย เมื่อลงในอรรถกัตตา เหตุกัตตา วิกติกัตตา อภิหิตกัมมะหรือวุตตกรรม กิริยาวิเสสนะ ต้องมีบุรุษและวจนะตรงกับกิริยาเสมอ

ทุติยาวิภัตยันตบท
บทที่มีทุติยาวิภัตติอยู่สุดท้าย

ทุติยาวิภัตติ มีอรรถ ๕ อย่าง

๑. **กัมมัตถะ** อรรถกรรม ๘

ก. อิจฉิตกรรม กรรมอันน่าปรารถนา (ซึ่ง)

ข. อนิจฉิตกรรม กรรมอันไม่น่าปรารถนา (ซึ่ง)

ฆ. อกถิตกรรม กรรมที่กิริยาไม่กล่าว (ไม่ตรงกิริยา) (กะ)

ง. สัมปาปณียกรรม กรรมที่เข้าถึง (ซึ่ง, สู่)

จ. นิพพัตตนียกรรม กรรมที่เกิดขึ้น (ซึ่ง)

ฉ. วิกติกกรรม (วิกรณียกรรม) กรรมที่ถูกทำให้เปลี่ยนไป (ให้เป็น)

ช. การิตกรรม กรรมของการิตปัจจัย (ยัง)

ฌ. สัมภาวนกรรม กรรมที่ถูกยกย่อง (ว่าเป็น)

๒. **กิริยาวิเสสนัตถะ** อรรถกิริยาวิเสสนะ (ขยายกิริยา)

๓. **ฉัฏฐฺยัตถะ** อรรถฉัฏฐีวิภัตติ (แห่ง)

๔. **สัตตมฺยัตถะ** อรรถสัตตมีวิภัตติ (ใน, ใกล้, ที่, บน)

๕. **อัจจันตสังโยคัตถะ** อรรถตลอดระยะ

ก. กาลัจจันตสังโยคะ ตลอดเวลา (ตลอด, สิ้น)

ข. อัทธานัจจันตสังโยคะ ตลอดระยะทาง (ตลอด, สิ้น)

๑. ทุติยาวิภัตติในอรรถกรรม ๘

กรรม คือ กรรมของกิริยาที่มาจากธาตุมีกรรม ธาตุบางตัวไม่มีกรรม ธาตุบางตัวมี ๑ กรรม ธาตุบางตัวมี ๒ กรรม หากต้องการเพิ่มกรรมให้แก่ธาตุ ให้ใช้วิธีเติมอุปสัคหน้าธาตุ หรือลงการิตปัจจัยหลังธาตุด้วยวิธีนี้ จะทำให้ธาตุที่ไม่มีกรรม กลายเป็นธาตุมี ๑ กรรม, ธาตุที่มี ๑ กรรม กลายเป็นธาตุมี ๒ กรรม, และธาตุที่เคยมี ๒ กรรม จะกลายเป็นธาตุมี ๓ กรรม ให้ลงทุติยาวิภัตติในอรรถกรรมเหล่านั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ทารโก มคฺคํ คจฺฉติ.
๒. ทาริกา ภตฺตํ ปจติ.
๓. ปุริสา คามํ อาคจฺฉนฺติ.
๔. พุทฺโธ ธมฺมํ เทเสติ.
๕. มนุสฺสา กมฺมํ กโรนฺติ.
๖. จกฺขุ อิฏฺฐานิฏฺฐํ รูปํ อิกฺขติ.
๗. โสตํ อิฏฺฐานิฏฺฐํ สทฺทํ สุณาติ.
๘. ฆานํ อิฏฺฐานิฏฺฐํ คนฺธํ ฆายติ.
๙. ชิวฺหา อิฏฺฐานิฏฺฐํ รสํ รสติ.
๑๐. กาโย อิฏฺฐานิฏฺฐํ สมฺผสฺสํ ผุสติ.
๑๑. มโน อิฏฺฐานิฏฺฐํ อารมฺมณํ รมติ.
๑๒. หี รมติ ปํ หํ รมติ โปกฺ
ถี รมติ ปุ ขุ รมติ ธํ. (โลกนีติ. ๘๙)
๑๓. โส กณฺฏกํ มทฺทติ.
๑๔. ทฺวารปาลโก วิสํ คิลติ.
๑๕. ยญฺญทตฺตํ กมฺพลํ ยาจเต พฺราหฺมโณ.
๑๖. ภควา ภิกฺขู เอตทโวจ.
๑๗. อหํ นิเวสนํ ปวิสามิ.
๑๘. สุชโน ปณฺฑิเต ปยิรุปาสติ.
๑๙. มาตา ปุตฺตํ วิชายติ.
๒๐. กฏฺฐมงฺคารํ กโรติ.
๒๑. สุวณฺณํ เกยูรํ กฏกํ วา กโรติ.
๒๒. อาจริโย สิสฺสํ ธมฺมํ โพเธติ.
๒๓. ยสฺส กาเยน วาจาย มนสา นตฺถิ ทุกฺกฏํ
สํวุตํ ตีหิ ฐาเนหิ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

(ขุ.ธ.พฺราหฺมณ.มหาปชาปติ. ๒๕/๓๙๑)

ศัพท์ควรรู้

ปจติ	หุง, ต้ม	**อาคจฺฉติ**	มา
เทเสติ	แสดง	**กโรติ**	กระทำ
จกฺขุ	ตา	**รูปํ**	ซึ่งรูป
โสตํ	หู	**สทฺทํ**	ซึ่งเสียง
ฆานํ	จมูก	**คนฺธํ**	ซึ่งกลิ่น
ชิวฺหา	ลิ้น	**รสํ**	ซึ่งรส
กาโย	กาย	**สมฺผสฺสํ**	ซึ่งสัมผัส
มโน	ใจ	**อารมฺมณํ**	ซึ่งอารมณ์
กโรนฺติ	ทำ	**อิกฺขติ**	เห็น
สุณาติ	ฟัง	**ฆายติ**	สูด, ดม
รสติ	ลิ้ม	**ผุสติ**	ถูกต้อง
นตฺถิ	ย่อมไม่มี	**รมติ**	ยินดี
หึ (มหึโส)	ควาย	**ปํ** (ปงฺกํ)	ซึ่งโคลนตม
หํ (หํโส)	หงส์	**โปกฺ** (โปกฺขรณึ)	ซึ่งสระโบกขรณี
ถี (อิตฺถี)	หญิง	**ปุ** (ปุริสํ)	ซึ่งชาย
ขุ (ภิกฺขุ)	ภิกษุ	**ธํ** (ธมฺมํ)	ซึ่งธรรม
กณฺฏกํ	ซึ่งหนาม	**พฺรูมิ**	ย่อมเรียก
สรณํ	เป็นสรณะ	**มทฺทติ**	เหยียบ
วิสํ	ซึ่งยาพิษ	**คิลติ**	กลืนกิน
กมฺพลํ	ซึ่งผ้ากัมพล	**นิเวสนํ**	สู่ที่อยู่
ยาจเต	ขอ	**อโวจ**	ตรัสแล้ว กล่าวแล้ว
เอตํ (วจนํ)	ซึ่งคำนั้น	**ปวิสามิ**	เข้าไป
สุชโน	คนดี	**วิชายติ**	คลอด
ทุกฺกฏํ	กรรมชั่ว	**กฏฺจํ**	ซึ่งฟืน

องฺคารํ	ให้เป็นถ่าน	**เกยูรํ**	ให้เป็นนกยูง
กฏฺกํ	ให้เป็นกำไล	**โพเธติ**	ให้รู้
สํวุตํ	สำรวมแล้ว	**ปยิรุปาสติ**	เข้าไปนั่งใกล้
อิฏฺฐานิฏฺฐํ	น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา		

แปลไทยเป็นบาลี

๑. เด็กหญิง ท. ย่อมไป สู่หนทาง

๒. เด็กชาย ท. ย่อมหุง ซึ่งข้าว

๓. บุรุษ ย่อมมา สู่หมู่บ้าน

๔. พระพุทธเจ้า ท. ย่อมทรงแสดง ซึ่งพระธรรม

๕. อาจารย์ ย่อมสอน ซึ่งศิลปะ

๖. ศิษย์ ท. ย่อมเรียนเอา ซึ่งศิลปวิทยา

๗. พวกเรา ย่อมกิน ซึ่งข้าว ในเวลาเช้า

๒. ทุติยาวิภัตติในอรรถกิริยาวิเสสนะ

วิเสสนะ คือ คำคุณศัพท์ที่ขยายกิริยาให้เห็นลักษณะพิเศษ ลงทุติยาวิภัตติในอรรถกิริยาวิเสสนะนั้นด้วย

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ทารโก สุขํ เสติ (สยติ).

๒. ปาปการี ทุกฺขํ เสนฺติ (สยนฺติ).

๓. ตฺวํ โอทนํ มุทุํ ปจสิ.

๔. ตุมฺเห ผาสุกํ วสถ.

๕. มยํ สีฆํ คจฺฉาม.

๖. สมณา สณิกํ คจฺฉนฺติ.

๗. ตฺวํ สีฆํ สีฆํ อาคจฺฉาหิ.

๘. สามเณรา ปริมณฺฑลํ นิวาเสนฺติ, ปริมณฺฑลํ ปารุปนฺติ.

๙. สมณา กายปฺปจาลกํ น คจฺฉนฺติ.

๑๐. สมณา สุรุสุรุการกํ น ภุญฺชนฺติ.

๑๑. ชยํ เวรํ ปสวติ ทุกฺขํ เสติ ปราชิโต
อุปสนฺโต สุขํ เสติ หิตฺวา ชยปราชยํ.

(ขุ.ธ.สุข.โกสลราช. ๒๕/๒๐๑)

ศัพท์ควรรู้

เสติ	นอน	**ปาปการี**	ผู้ทำแต่บาป
มุทุํ	ให้อ่อน, ให้นุ่ม	**ผาสุกํ**	ผาสุก
สีฆํ	เร็ว	**สณิกํ**	ค่อยๆ, ช้าๆ
ปริมณฺฑลํ	เป็นปริมณฑล	**กายปฺปจาลกํ**	โคลงกาย
สุรุสุรุการกํ	เสียงดังซูดๆ	**นิวาเสนฺติ**	นุ่ง
ปารุปนฺติ	ห่ม	**ภุญฺชนฺติ**	ฉัน, กิน

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ท่านทั้งหลาย จงมาช้าๆ อย่ามาเร็ว

๒. พวกเรา พากันนุ่งห่ม เป็นปริมณฑล

๓. ท่านอย่ารับประทานเสียงดังซูดๆ

๔. เธอ จงเรียนเอาศิลปะ ช้าๆ

๓. ทุติยาวิภัตติในอรรถฉัฏฐี (แห่ง)

ทุติยาอรรถฉัฏฐี คือ มีการทุติยาวิภัตติในอรรถสัมพันธะอันเป็นอรรถของฉัฏฐีวิภัตติด้วย

แปลบาลีเป็นไทย

๑. อนฺตรา จ ราชคหํ อนฺตรา จ นาลนฺทํ อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺโน.

๒. นทึ เนรญฺชรํ ปติ.

๓. อุปมา (ญาณสฺส) มํ ปฏิภาติ.

ศัพท์ควรรู้

อนฺตรา	ในระหว่าง	**ราชคหํ**	แห่งกรุงราชคฤห์
นาลนฺทํ	แห่งเมืองนาลันทา	**ปติ**	ในที่ใกล้
นทึ เนรญฺชรํ	แห่งแม่น้ำเนรัญชรา	**ปฏิภาติ**	ย่อมปรากฏ

๔. ทุติยาวิภัตติในอรรถสัตตมี (ใน, บน)

ทุติยาอรรถสัตตมี คือ มีการทุติยาวิภัตติในอรรถสัตตมีวิภัตติด้วย

แปลบาลีเป็นไทย

๑. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเต.

๒. สมณา ปุพฺพณฺหสมยํ คามํ ปิณฺฑาย ปวิสนฺติ.

๓. ปุริโส อคารํ อชฺฌาวสติ.

๔. มนุสฺสา เอกมนฺตํ นิสีทนฺติ.

๕. อจิรํ วตยํ กาโย ปถวึ อธิเสสฺสติ
ฉุฑฺโฑ อเปตวิญฺญาโณ นิรตฺถํว กลิงฺครํ.

(ขุ.ธ.จิตฺต.ปูติคตฺต. ๒๕/๔๑)

ศัพท์ควรรู้

เอกํ สมยํ	ในสมัยหนึ่ง, ครั้งหนึ่ง	**วิหรติ**	ประทับอยู่
ราชคเห	ใกล้กรุงราชคฤห์	**ปพฺพเต**	บนภูเขา
ปุพฺพณฺหสมยํ	ในเวลาเช้า	**ปิณฺฑาย**	เพื่อบิณฑบาต
ปวิสนฺติ	เข้าไป	**อชฺฌาวสติ**	อาศัยอยู่
อคารํ	ในเรือน	**เอกมนฺตํ**	ณ ที่สมควร
นิสีทนฺติ	นั่ง	**ปถวึ**	บนแผ่นดิน
อธิเสสฺสติ	จักนอนทับ		

แปลไทยเป็นบาลี

๑. สมัยหนึ่ง ข้าพเจ้า อยู่ที่อุดรธานี

๒. สาธุ ภันเต, ท่านทั้งหลาย จงเข้าไป สู่หมู่บ้าน ในเวลาเช้า เพื่อรับบิณฑบาต

๕. ทุติยาวิภัตติในอรรถอัจจันตสังโยคะ

อัจจันตสังโยคะ คือ การกระทำอยู่ตลอดระยะ มี ๒ อย่าง คือ

ก. กาลัจจันตสังโยคะ

ตลอดระยะกาลเวลา (ตลอด, สิ้น)

แปลบาลีเป็นไทย

๑. มาสํ มํโสทโน โหติ.

๒. สพฺพกาลํ วิหาโร รมณีโย.

๓. ฆราวาโส ติยามํ สยติ.

๔. อิมสฺมึ วิหาเร อิมํ เตมาสํ วสฺสํ อุเปมิ.

๕. มยํ ปาลิภาสํ สิกฺขิตุํ ปญฺจมาสํ อิมํ วิหารํ อาคมิมฺหา.

๖. สพฺพรตฺตึ สุปินํ น ลภามิ.

๗. เอกทิวสํ สิปฺปํ อุคฺคณฺหามิ.

๘. สํวจฺฉรํ วา อูนํ วา ปริหริตฺวา วิชายติ
เตน สา ชนยนฺตีติ ชเนตฺตี เตน วุจฺจติ.

(ขุ.ชา. ๒๘/๑๖๗/๕๔)

ศัพท์ควรรู้

มาสํ	ตลอดเดือน	**มํโสทโน**	ข้าวคลุกเนื้อ
สพฺพกาลํ	ตลอดกาลทั้งปวง	**รมณีโย**	ร่มรื่น
ติยามํ	ตลอดยามทั้ง ๓	**เตมาสํ**	ตลอด ๓ เดือน
วสฺสํ อุเปมิ	เข้าจำพรรษา	**สิกฺขิตุํ**	เพื่อเรียนเอา

ปญฺจมาสํ	ตลอด ๕ เดือน	**อาคมิมฺหา**	มาแล้ว
สพฺพรตฺตึ	ตลอดทั้งคืน	**สุปินํ**	ซึ่งการหลับ
เอกทิวสํ	ตลอดทั้งวัน	**อุคฺคณฺหามิ**	เรียนเอา
ปริหริตฺวา	บริหาร	**วิชายติ**	คลอด
สํวจฺฉรํ	ตลอดปี	**อูนํ วา**	หรือหย่อน

แปลไทยเป็นบาลี

๑. น้ำและข้าว ย่อมเพียงพอ ตลอดปี
๒. กรุงเทพมหานคร ร่มรื่น ตลอดกาลทั้งปวง
๓. เราจักเรียนภาษาบาลี ตลอด ๓ ปี

ข. อัทธานัจจันตสังโยคะ

ตลอดระยะทาง (ตลอด, สิ้น)

แปลบาลีเป็นไทย

๑. โยชนํ วนราชิ ปกาสติ.
๒. คาวุตํ ปพฺพโต ทีโฆ.
๓. มคฺคสฺส ปญฺจ โยชนานิ อาคโตมฺหิ.
๔. อหํ อุสภํ อุสภํ โคณานํ สทฺทํ สุณามิ.
๕. ตฺวํ ติโกสํ อเปหิ.
๖. มนุสฺสา กนฺตารํ มคฺคํ ทุกฺขํ ปฏิลภนฺติ.
๗. สามเณโร วีสติโยชนํ มคฺคํ อคมาสิ.

ศัพท์ควรรู้

โยชนํ	ตลอด ๑ โยชน์	**วนราชิ**	ราวป่า, แนวป่า
คาวุตํ	ตลอด ๑ คาวุต	**อุสภํ**	ตลอด ๑ อุสภะ
ติโกสํ	ตลอด ๓ โกสะ	**กนฺตารํ**	กันดาร

ปฏิลภนฺติ ได้, ได้แต่, ได้เฉพาะ **อคมาสิ** ได้ไปแล้ว

๑ อุสภ = ๕๐ เมตร ระยะพอได้ยินเสียงโคร้อง

๑ โกส = ๑ กิโลเมตร ระยะได้ยินคนตะโกนเรียก

๑ คาวุต = ๔ กิโลเมตร ระยะเห็นโคเดินเหมือนหยุดนิ่ง

ตติยาวิภัตยันตบท

บทที่มีตติยาวิภัตติอยู่สุดท้าย

ตติยาวิภัตติ มีอรรถ ๗ อย่าง

๑. **กรณัตถะ** อรรถเครื่องช่วยให้สำเร็จกิริยา (ด้วย, โดย, ทาง)

๒. **อนภิหิตกัตตุวัตถะ** อรรถผู้ทำกิริยาในประโยคกรรม (อัน)

๓. **เหตุวัตถะ** อรรถเหตุ (เพราะ)

๔. **สหาทิโยคัตถะ** อรรถประกอบคู่กับ สห สทฺธึ (พร้อมด้วย)

๕. **สัตตมฺยัตถะ** อรรถสัตตมีวิภัตติ (ใน)

๖. **วิเสสนัตถะ** อรรถวิเสสนะ (โดย, ตาม, ข้าง)

๗. **อิตถัมภูตักขานัตถะ** อรรถกล่าวตามความจริง (มี)

๑. ตติยาวิภัตติในอรรถกรณะ (ด้วย, โดย, ทาง)

กรณะ คือ เครื่องมือช่วยทำกิริยา ลงตติยาวิภัตติในเครื่องมือนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. หตฺเถน กมฺมํ กโรติ.

๒. จกฺขุนา รูปํ ปสฺสติ.

๓. มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย.

๔. ทาตฺเตน วีหโย ลุนาติ.

๕. อคฺคินา ติณกลาปํ ฌาเปติ.

๖. ทารโก ปาเทน คามํ คจฺฉติ.

๗. ทาริกาโย สกเฏน นครํ คจฺฉนฺติ.

๘. ปุริโส อคฺคิรเถน เทวมหานครํ คจฺฉติ.

๙. มนุสฺสา นาวาย ชลบุรีนครํ อาคจฺฉนฺติ.

๑๐. สามเณโร ยนฺตนาวาย สีชังทีปํ คจฺฉติ.

๑๑. อาคจฺฉสิ นุ ตฺวํ อาวุโส นครํ อคฺคิรเถน.

๑๒. นาหํ ภนฺเต อคฺคิรเถน นครํ อาคจฺฉามิ.

๑๓. ยถา ทณฺเฑน โคปาโล คาโว ปาเชติ โคจรํ
เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ อายุํ ปาเชนฺติ ปาณินํ.

(ขุ.ธ.ทณฺฑ.อุโปสถิก. ๒๕/๑๓๕)

ศัพท์ควรรู้

ปสฺสติ	เห็น, ดู	**วิญฺญาย**	รู้แล้ว
ทาตฺเตน	ด้วยเคียว	**วีหโย**	ซึ่งข้าวเปลือก ท.
ลุนาติ	เกี่ยว	**อคฺคินา**	ด้วยไฟ
ติณกลาปํ	ซึ่งฟ่อนหญ้า	**ฌาเปติ**	เผา
ปาเทน	ด้วยเท้า	**สกเฏน**	ด้วยเกวียน
อคฺคิรเถน	โดยรถไฟ	**ทีปํ**	สู่เกาะ
รเถน	รถ	**ยนฺตนาวาย**	ทางเรือยนต์
อสฺสรโถ	รถม้า	**นาวาย**	ทางเรือ
อคฺคินาวา	เรือไฟ	**ปาเชติ**	ต้อนไป, ไล่ไป
ทณฺเฑน	ด้วยท่อนไม้	**โคจรํ**	สู่ที่หากิน

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ท่าน ย่อมมา สู่หมู่บ้าน โดยอะไร

๒. ข้าพเจ้า ย่อมมา สู่นคร โดยรถไฟ

๓. ท่าน ย่อมมา สู่หมู่บ้าน ด้วยเท้าหรือ

๔. ข้าพเจ้า ย่อมไม่มา สู่หมู่บ้าน ด้วยเท้า

๒. ตติยาวิภัตติในอรรถอนภิหิตกัตตา (อัน)

อนภิหิตกัตตา หรือ **อวุตตกัตตา** คือ ผู้ทำกิริยา แต่ไม่ถูกกิริยากล่าว เพราะไม่มีบุรุษและวจนะตรงกับกิริยา

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ชิเนน ธมฺโม เทสิโต.
๒. พุทฺเธน ชิโต มาโร.
๓. อหินา ทฏฺโฐ นโร.
๔. สทฺเธหิ การิโต วิหาโร.
๕. พุทฺเธน โพธิโต โลโก.
๖. ยถาปิ ปุปฺผราสิมฺหา กยิรา มาลาคุเณ พหู
เอวํ ชาเตน มจฺเจน กตฺตพฺพํ กุสลํ พหุํ.
(ขุ.ธ.ปุปฺผ.วิสาขา. ๒๕/๕๓)

ศัพท์ควรรู้

เทสิโต	ทรงแสดงแล้ว	**ชิโต**	ทรงชนะแล้ว
อหินา	อันงูพิษ	**ทฏฺโฐ**	กัดแล้ว
การิโต	ให้สร้างแล้ว	**โพธิโต**	ทรงรู้แล้ว
ปุปฺผราสิมฺหา	จากกองแห่งดอกไม้	**กตฺตพฺพํ**	ควรทำ

๓. ตติยาวิภัตติในอรรถเหตุ (เพราะ)

เหตุ คือ สิ่งที่ให้ผลเกิด หมายถึง คำศัพท์ที่เป็นเหตุ และวิภัตติที่ลงในอรรถเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ตฺวํ อาวุโส เกน วสสิ.
๒. อหํ ภนฺเต อนฺเนน วสามิ.

๓. ตุวํ อาวุโส เกน โภคํ ลภสิ.
๔. อหํ ภนฺเต ทาเนน โภคํ ลภามิ.
๕. มนุสฺสา อาวุโส เกน สุขํ ลภนฺติ.
๖. มนุสฺสา ภนฺเต สีเลน สุขํ ลภนฺติ.
๗. สตฺตา อาวุโส เกน นิพฺพานํ ปาปุณนฺติ.
๘. สตฺตา ภนฺเต ภาวนาย นิพฺพานํ ปาปุณนฺติ
๙. น ชจฺจา วสโล โหติ น ชจฺจา โหติ พฺราหฺมโณ
กมฺมุนา วสโล โหติ กมฺมุนา โหติ พฺราหฺมโณ.

(ขุ.สุ. ๒๕/๑๔๒)

ศัพท์ควรรู้

ปาปุณนฺติ	ย่อมถึง	**วสติ**	ย่อมอยู่
ลภติ	ย่อมได้	**มนุสฺโส**	มนุษย์
นโร	มนุษย์	**อนฺนํ**	ข้าว
สตฺโต	สัตว์	**ทานํ**	ทาน
สีลํ	ศีล	**โภโค**	ทรัพย์
ชจฺจา	เพราะชาติ	**วสโล**	คนถ่อย
ภาวนา	ภาวนา (การเจริญสมาธิ)		

แปลไทยเป็นบาลี

๑. แน่ะท่านผู้มีอายุ ท่าน ย่อมหุง ซึ่งข้าว เพราะเหตุอะไร
๒. ข้าพเจ้า ย่อมอยู่ เพราะข้าวหามิได้
๓. สัตว์ ท. ย่อมได้ ซึ่งอะไร เพราะทาน

๔. ตติยาวิภัตติในอรรถสหาทิโยคะ (พร้อมด้วย)

สหาทิโยคะ คือ ในคำที่ประกอบด้วย สห และ สทฺธึ ศัพท์ หรือ ตติยาวิภัตติในอรรถ สห และ สทฺธึ ศัพท์นั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. วิตกฺเกน สห วตฺตติ สวิตกฺโก.
๒. นิสีทิ ภควา สทฺธึ ภิกฺขุสํเฆน.
๓. ปุตฺเตน สห ถูโล.
๔. ทุกฺโข พาเลหิ สํวาโส.
๕. ตฺวํ เกน สห วิหรสิ.
๖. อหํ พุทฺเธน สห วิหรามิ.
๗. พุทฺโธ เกน สทฺธึ นครํ คจฺฉติ.
๘. พุทฺโธ สงฺเฆน สทฺธึ นครํ คจฺฉติ.
๙. ภควา เวรญฺชายํ วิหรติ มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ.

ศัพท์ควรรู้

วตฺตติ	ย่อมเป็นไป	**นิสีทิ**	ประทับนั่ง
ถูโล	อ้วน	**สห, สทฺธึ**	พร้อม, กับ
สํวาโส	การอยู่ร่วม	**วิหรามิ**	ย่อมอยู่
มหตา	หมู่ใหญ่	**เวรญฺชายํ**	ในเมืองเวรัญชา

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ข้าพเจ้า ย่อมอยู่ กับด้วยท่าน
๒. ท่าน ย่อมอยู่ กับด้วยข้าพเจ้า
๓. บัณฑิต ย่อมอยู่ กับด้วยบัณฑิต
๔. พระพุทธเจ้า ย่อมเสด็จมา พร้อมด้วยพระสงฆ์

๕. ตติยาวิภัตติในอรรถสัตตมี (ใน)

ตติยาอรรถสัตตมี คือ มีการลงตติยาวิภัตติในอรรถของสัตตมีวิภัตติได้ด้วย

แปลบาลีเป็นไทย

๑. เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ภิกฺขุ โกสมฺพิยํ คิลาโน โหติ.

๒. กาเลน ธมฺมสฺสวนํ.

๓. โส โว มมจฺจเยน สตฺถา.

๔. ปุรตฺถิเมน ธตรฏฺโฐ, ทกฺขิเณน วิรูฬฺหโก,
ปจฺฉิเมน วิรูปกฺโข, กุเวโร อุตฺตเรน จ.

๕. เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ.

ศัพท์ควรรู้

สมเยน	ในเวลา	**อญฺญตโร**	รูปหนึ่ง
คิลาโน	ป่วย	**กาเลน**	ในกาล
ธมฺมสฺสวนํ	การฟังธรรม	**อจฺจเยน**	ในกาลล่วงไป
ปุรตฺถิเมน	ในทิศตะวันออก	**ทกฺขิเณน**	ในทิศใต้
ปจฺฉิเมน	ในทิศตะวันตก	**อุปสงฺกมิ**	เข้าไปเฝ้าแล้ว
ธตรฏฺโฐ	คนธรรพ์ ท้าวธตรฐ	**วิรูฬฺหโก**	กุมภัณฑ์ ท้าววิรุฬหก
วิรูปกฺโข	นาค ท้าววิรูปักษ์	**กุเวโร**	ยักษ์ ท้าวกุเวร

๖. ตติยาวิภัตติในอรรถวิเสสนะ (โดย, ตาม, ข้าง)

วิเสสนะ คือ คำคุณศัพท์ที่ขยายกิริยาให้เห็นลักษณะพิเศษ ลงตติยาวิภัตติในอรรถกิริยาวิเสสนะนั้นด้วย

แปลบาลีเป็นไทย

๑. โคตฺเตน โคตโม นาโถ.

๒. สิปฺเปน นฬกาโร โส.

๓. เอกูนตึโส วยสา.

๔. ตปสา อุตฺตโม.

๕. สุวณฺเณน อภิรูโป.
๖. มคฺเคน คจฺฉติ.
๗. อิจฺฉาย ธนํ คณฺหาตุ.
๘. สาริปุตฺโตติ นาเมน วิสฺสุโต ปญฺญวา จ โส.
๙. องฺคุลิมาโล ภควโต ปิฏฺฐิโต อเนฺวติ
๑๐. อาจริโย ธมฺเมน สิสฺสํ โอวทติ.

ศัพท์ควรรู้

โคตฺเตน	โดยพระโคตร	**นาโถ**	พระพุทธเจ้า
นหกาโร	ช่างสาน	**เอกูนตึโส**	๒๙ ปี
วยสา	โดยวัย	**ตปสา**	โดยความเพียร
สุวณฺเณน	โดยผิวพรรณดุจทอง	**อภิรูโป**	รูปงาม
อิจฺฉาย	ตามปรารถนา	**คณฺหาตุ**	จงถือเอา
วิสฺสุโต	ปรากฏ	**ปญฺญวา**	ผู้มีปัญญา
ปิฏฺฐิโต	ข้างหลัง	**อเนฺวติ**	ตามไป

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ท่าน จงเดินไป ตามทางสายนั้น
๒. ข้าพเจ้า จะตามไป ข้างหลัง
๓. โดยโคตร ท่านมีชื่อว่าอะไร

๗. ตติยาวิภัตติในอรรถอิตถัมภูตักขานะ (มี)

อิตถัมภูตักขานะ คือ การกล่าวตามความเป็นจริงว่า ใครมีอะไร

แปลบาลีเป็นไทย

๑. สา ภินฺเนน สีเสน ปคฺฆรนฺเตน โลหิเตน ปฏิวิสฺสกานํ อุชฺฌาเปสิ.

๒. โย ปน ภิกฺขุ อูนปญฺจพนฺธเนน ปตฺเตน อญฺญํ นวํ ปตฺตํ เจตาเปยฺย, นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํ. (วิ.มหาวิ. ๒/๖๑๒/๗๒)

๓. มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา
มนสา เจ ปทุฏฺเฐน ภาสติ วา กโรติ วา
ตโต นํ ทุกฺขมเนฺวติ จกฺกํว วหโต ปทํ.
มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา
มนสา เจ ปสนฺเนน ภาสติ วา กโรติ วา
ตโต นํ สุขมเนฺวติ ฉายาว อนุปายินี.

(ขุ.ธ.ยมก.จกฺขุปาล. ๒๕/๑-๒/๒๓)

ศัพท์ควรรู้

ภินฺเนน	แตก	**สีเสน**	มีศีรษะ
ปคฺฆรนฺเตน	ไหลอาบ	**โลหิเตน**	มีเลือด
ปฏิวิสฺสกานํ	แก่บุคคลผู้คุ้นเคยกัน	**อุชฺฌาเปสิ**	ใส่ร้าย, ฟ้อง
อูนปญฺจพนฺธเนน	รอยปะหย่อน ๕	**นวํ ปตฺตํ**	ซึ่งบาตรใบใหม่
เจตาเปยฺย	ขอ	**นิสฺสคฺคิยํ**	ต้องสละ
มโนปุพฺพงฺคมา	มีใจถึงก่อน	**มโนเสฏฺฐา**	มีใจประเสริฐสุด
มโนมยา	สำเร็จมาแต่ใจ	**มนสา**	มีใจ
ปทุฏฺเฐน	เสียแล้ว	**อเนฺวติ**	ย่อมติดตามไป
จกฺกํว	ดุจล้อ	**วหโต**	ตัวนำไปอยู่
ปทํ	ซึ่งรอยเท้า	**ปสนฺเนน**	ผ่องใสแล้ว
ฉายาว	ดุจเงา	**อนุปายินี**	ติดตามไป

จตุตถีวิภัตยันบท

บทที่มีจตุตถีวิภัตติอยู่สุดท้าย

จตุตถีวิภัตติ มีอรรถ ๔ อย่าง

๑. **สัมปทานัตถะ** อรรถสัมปทาน ผู้รับ (แก่, ต่อ)
ในที่ประกอบด้วยธาตุเหล่านี้

ทา ทาเน	ในการให้	เช่น	สงฺฆสฺส เทติ.
รุจ อิจฺฉายํ	ในความพอใจ	เช่น	รุจฺจติ สงฺฆสฺส.
ขมุ สหเน	ในความอดกลั้น	เช่น	ขมติ สงฺฆสฺส.
ฉที อิจฺฉายํ	ในความพอใจ	เช่น	ฉาเทติ ทารกสฺส.
ธร ธารเณ	ในการทรงไว้	เช่น	อาจริยสฺส ฉตฺตํ ธาเรติ. อิณสามิกสฺส อิณํ ธารยติ.

๒. **ตุมัตถะ** อรรถของ ตุํ ปัจจัย (เพื่อ)

๓. **อาสีสนัตถะ** อรรถปรารถนา (แก่)

๔. **นโมโยคะ** ในที่ประกอบด้วย นโม เป็นต้น (แด่, แก่)

๑. จตุตถีวิภัตติในอรรถสัมปทานะ (แก่, ต่อ)

สัมปทานะ คือ ผู้รับสิ่งของและความรู้สึกจากกิริยา ลงจตุตถีวิภัตติในอรรถสัมปทานะนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. มนุสฺสา กสฺส ทานํ เทนฺติ.

๒. มนุสฺสา สงฺฆสฺส ทานํ เทนฺติ.

๓. รุจฺจติ กสฺส สจฺจํ.

๔. รุจฺจติ สงฺฆสฺส สจฺจํ.

๕. รุจฺจติ นุ ทารกสฺส สาทุ.

๖. กสฺส สาทุ น รุจฺจติ.
๗. ขมติ นุ สงฺฆสฺส กมฺมํ.
๘. อาม ขมติ สงฺฆสฺส กมฺมํ.
๙. นกฺขมติ นุ สงฺฆสฺส กมฺมํ.
๑๐. อาม นกฺขมติ สงฺฆสฺส กมฺมํ.
๑๑. ฉาเทติ นุ ทารกสฺส ภตฺตํ.
๑๒. นจฺฉาเทติ ทารกสฺส ภตฺตํ.
๑๓. สิสฺโส กสฺส ฉตฺตํ ธาเรติ.
๑๔. สิสฺโส อาจริยสฺส ฉตฺตํ ธาเรติ.
๑๕. โก อิณสามิกสฺส อิณํ ธารยติ.
๑๖. อิณายิโก อิณสามิกสฺส อิณํ ธารยติ.
๑๗. อาจริโย สิสฺสานํ กึ อาโรเจติ.
๑๘. อาจริโย สิสฺสานํ ธมฺมกถํ อาโรเจติ.
๑๙. พุทฺโธ เกสํ ธมฺมํ เทเสติ.
๒๐. พุทฺโธ เทวมนุสฺสานํ ธมฺมํ เทเสติ.
๒๑. โก ภควโต นโม
๒๒. โสหํ นโม ภควโต, นโม สตฺตนฺนํ สมฺมาสมฺพุทฺธานํ.
๒๓. โพธิรุกฺขสฺส ชลํ ททาติ. ยาจกานํ ธนํ ททาติ.
ภิกฺขูนํ ทานํ เทติ.
๒๔. สมณสฺส โรจเต สจฺจํ.
๒๕. สุวณฺณํ (อิณํ) เต ธารยเต.
๒๖. พุทฺธสฺส สิลาฆเต.
๒๗. อุฏฺฐานวโต สตีมโต สุจิกมฺมสฺส นิสมฺมการิโน
สญฺญตสฺส จ ธมฺมชีวิโน อปฺปมตฺตสฺส ยโสภิวฑฺฒติ.

(ขุ.ธ.อปฺปมาท.กุมฺภโฆสก. ๒๕/๒๔)

ศัพท์ควรรู้

เทติ, เทนฺติ	ถวาย, ให้	**รุจฺจติ**	ชอบ, พอใจ
ธาเรติ, ธารยติ	ทรงไว้, กั้นไว้	**ขมติ**	ควร
ฉาเทติ	หิว, อยากกิน	**อาโรเจติ**	บอก
เทเสติ	แสดง	**สจฺจํ**	คำจริง
สาทุ	ของหวาน	**อิณสามิโก**	เจ้าหนี้
ภตฺตํ	ข้าว	**ฉตฺตํ**	ร่ม, ฉัตร
อิณายิโก	ลูกหนี้	**นโม**	นอบน้อม
อิณํ	ซึ่งหนี้	**ธมฺมกถํ**	ซึ่งพระธรรมกถา
โสหํ (โส+อหํ)	ข้าพเจ้านั้น	**สิสฺโส**	ลูกศิษย์
อาจริโย	อาจารย์	**โรจเต**	พอใจ
สิลาฆเต	สรรเสริญ	**อภิวฑฺฒิ**	เจริญแล้ว

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ท่าน ถวาย ทาน แก่ใคร
๒. คำจริง เป็นที่พอใจ แก่สงฆ์
๓. กรรม ไม่เป็นที่พอใจ แก่สงฆ์
๔. รสอร่อย เป็นที่พอใจ แก่ใคร
๕. อาจารย์ กั้นร่ม แก่ลูกศิษย์ หรือ
๖. อาจารย์ กั้นร่ม แก่ลูกศิษย์
๗. ลูกหนี้ ทรงไว้ ซึ่งหนี้ แก่เจ้าหนี้ หรือ
๘. สามเณร แสดงธรรมกถา แก่พวกเด็ก
๙. ข้าพเจ้า นอมน้อม แด่พระพุทธเจ้าทั้ง ๗ พระองค์
๑๐. ศิษย์ ถวายทาน แก่อาจารย์
๑๑. อาจารย์ แสดงธรรมกถา แก่ศิษย์ทั้งหลาย
๑๒. ข้าพเจ้า ขอนอบน้อม พระธรรม

๑๓. ท่าน ไม่ถวายทาน แก่พระสงฆ์ เพราะเหตุอะไร
๑๔. นักเรียนทั้งหลาย ถวายหนังสือ แก่อาจารย์
๑๕. ถวายทานแก่พระสงฆ์ ดีกว่าให้ทานแก่ขอทาน
๑๖. พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่บริษัททั้ง ๔
๑๗. บริษัท ๔ ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว มีจิตเลื่อมใส จึงพากันถวายทานแด่พระองค์

๒. จตุตถีวิภัตติในอรรถตุมัตถะ (เพื่อ)

ตุมัตถะ คือ อรรถของ **ตเว** และ **ตุํ** ปัจจัย แปลว่า "เพื่อ" ที่แสดงไว้ในกิตกัณฑ์ ให้ลงจตุตถีวิภัตติในอรรถของ **ตเว** และ **ตุํ** ปัจจัยนั้น และนิยมอาเทศ **ส** จตุตถีวิภัตติเป็น **อาย**

แปลบาลีเป็นไทย

๑. โลกานุกมฺปาย, โลกมนุกมฺปิตุํ
๒. อมฺหากํ อตฺถาย หิตาย สุขาย สํวตฺตติ.
๓. จรถ ภิกฺขเว พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย.
๔. พุทฺธสฺสตฺถาย ธมฺมสฺสตฺถาย สงฺฆสฺสตฺถาย ชีวิตํ ปริจฺจชามิ.
๕. ปิณฺฑปาตํ ปฏิเสวามิ เนว ทวาย น มทาย น มณฺฑนาย น วิภูสนาย, ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส ฐิติยา ยาปนาย.
๖. อูนสฺส ปาริปูริยา ผาสุวิหาราย จ ธมฺมํ จรติ.
๗. อปฺปมาทรโต ภิกฺขุ ปมาเท ภยทสฺสิ วา
อภพฺโพ ปริหานาย นิพฺพานสฺเสว สนฺติเก.

(ขุ.ธ.อปฺปมาท.นิคมวาสี. ๒๕/๓๒)

ศัพท์ควรรู้

โลกานุกมฺปาย เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก **อตฺถาย** เพื่อประโยชน์

หิตาย	เพื่อเกื้อกูล	**สุขาย**	เพื่อความสุข
สํวตฺตติ	ย่อมเป็นไป	**จรถ**	จงจาริกไป
พหุชโน	ชนจำนวนมาก	**ปริจฺจชามิ**	จะสละ
ปฏิเสวามิ	บริโภค	**ทวาย**	เพื่อการเล่น
มทาย	เพื่อมัวเมา	**มณฺฑนาย**	เพื่อประดับ
วิภูสนาย	เพื่อตกแต่ง	**ฐิติยา**	เพื่อการตั้งอยู่ได้
ยาปนาย	เพื่อความเป็นไปได้	**อูนสฺส**	แห่งสิ่งที่พร่อง
ปาริปูริยา	เพื่อความบริบูรณ์	**ผาสุวิหาราย**	เพื่ออยู่ผาสุก

๓. จตุตถีวิภัตติในอรรถอาสีสนัตถะ (แก่, แด่)

อาสีสนัตถะ คือ อรรถปรารถนาดี ลงจตุตถีวิภัตติในศัพท์ที่ได้รับความปรารถนาดีนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. อายสฺมโต ทีฆายุ โหตุ.
๒. ภทฺทํ ภวโต โหตุ.
๓. อนามยํ ภวโต โหตุ.
๔. สุขํ อุปาสกานํ โหตุ.
๕. โสตฺถิ เต โหตุ สพฺพทา.

ศัพท์ควรรู้

อายสฺมโต	แก่ท่านผู้มีอายุ	**ทีฆายุ**	ความมีอายุยืน
ภทฺทํ	ความเจริญ	**ภวโต**	แก่ท่านผู้เจริญ
อนามยํ	ความไม่มีโรค, ความสบาย	**สุขํ**	ความสุข
อุปาสกานํ	แก่อุบาสกและอุบาสิกาท.	**โสตฺถิ**	ความสวัสดี
สพฺพทา	ในกาลทุกเมื่อ	โหตุ	จงมี

๔. จตุตถีวิภัตติในอรรถนโมโยคะ (แก่, แด่)

นโมโยคะ คือ ในประโยคที่ประกอบด้วย นโม ศัพท์ นอบน้อมแก่ใครให้ลงจตุตถีวิภัตติในผู้นั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (อตฺถุ).
๒. นโม เต พุทฺธ วีรตฺถุ.
๓. นมตฺถุ พุทฺธานํ, นมตฺถุ โพธิยา.
๔. สฺวาคตํ เต มหาราช.
๕. นมตฺถุ อาจริยสฺส.
๖. นมตฺถุ ชนสนฺตาน- ตมสนฺตานเภทิโน
ธมฺมุชฺชลนฺตรุจิโน มุนินฺโททาตโรจิโน. (วุตฺโตทย. ๑)

ศัพท์ควรรู้

นโม	ความนอบน้อม	**อตฺถุ**	จงมี
โพธิยา	แก่ปัญญาตรัสรู้	**สฺวาคตํ**	การเสด็จมาดี
ชน	แห่งปวงชน	**สนฺตาน**	ในกระแสจิต
ตม	ความมืด (โมหะ)	**สนฺตาน**	หมู่
เภทิโน	ผู้ทรงทำลาย	**ธมฺม**	คือพระธรรม
อุชฺชลนฺต	อันสว่างไสวอยู่	**รุจิโน**	ผู้มีพระรัศมี
มุนินฺท	คือพระจอมมุนี	**โอทาต**	อันผุดผ่อง
โรจิโน	แด่ดวงจันทร์ที่มีรัศมี		

ปัญจมีวิภัตยันตบท

บทที่มีปัญจมีวิภัตติอยู่สุดท้าย

ปัญจมีวิภัตติ มีอรรถ ๙ อย่าง

๑. **อปาทานะ** เขตเป็นที่ตั้งของกิริยาที่ประกอบกับธาตุอรรถว่า ออก, ตก, ลง, เรียนเอา เป็นต้น
๒. **ภยเหตฺวาทิ** ที่ตั้งของเหตุแห่งความกลัวเป็นต้น
๓. **ธาตุโยคะ** ที่ประกอบด้วยธาตุอรรถว่า พ่ายแพ้ เป็นต้น
๔. **นามโยคะ** ที่ประกอบด้วยนาม
๕. **อุปสัคคโยคะ** ที่ประกอบด้วยอุปสัค
๖. **นิปาตโยคะ** ที่ประกอบด้วยนิบาต
๗. **เหตฺวัตถะ** ในอรรถเหตุ
๘. **รักขณัตถะ** ที่ประกอบด้วยธาตุอรรถว่า รักษา ห้าม หลีกเว้น
๙. **ทูราทิโยคะ** ที่ประกอบด้วยศัพท์อรรถว่า ห่างไกล เป็นต้น

๑. ปัญจมีวิภัตติในอรรถอปาทานะ (แต่, จาก, กว่า)

อปาทานะ คือ เขตที่ควรหลีกออกไป ลงปัญจมีวิภัตติในเขตนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. สามเณรา กุโต อเปนฺติ.
๒. สามเณรา คามา อเปนฺติ.
๓. ราชา กุโต นิคฺคโต.
๔. ราชา นครา นิคฺคโต
๕. ทารโก กุโต ปตติ.
๖. ทารโก รุกฺขา ปตติ.
๗. ปุริโส กุโต โอโรหติ.

๘. ปุริโส เคหา โอโรหติ.

๙. ปพฺพตา โอตรนฺติ วนจรา.

๑๐. สิสฺสา กุโต สิปฺปํ อุคฺคณฺหนฺติ.
สิสฺสา อาจริยโต สิปฺปํ อุคฺคณฺหนฺติ.

๑๑. สามเณรา กุโต อุปชฺฌายํ คณฺหนฺติ.
สามเณรา อุปชฺฌายมฺหา อุปชฺฌายํ คณฺหนฺติ.

๑๒. อุปชฺฌายา สิกฺขํ คณฺหาติ.

๑๓. อาจริยโต โอวาทํ สุณาติ.

๑๔. มาถุรา ปาฏลิปุตฺตเกหิ อภิรูปา.

๑๕. อภิตฺถเรถ กลฺยาเณ ปาปา จิตฺตํ นิวารเย
ทนฺธญฺหิ กโรโต ปุญฺญํ ปาปสฺมึ รมตี มโน.

(ขุ.ธ.ปาป.จูเฬกสาฏก. ๒๕/๑๑๖)

ศัพท์ควรรู้

อเปนฺติ	หลีกออก, หลีกไป	**กุโต**	จากที่ไหน
นิคฺคโต	ออกไปแล้ว	**นครา**	จากเมือง
ปตติ	ตก, หล่น, ล่วง	**โอโรหติ**	ลง
โอตรนฺติ	ลง, เดินลง	**ภายติ**	กลัว
ปพฺพตา	จากภูเขา	**วนจรา**	พรานป่า
อุคฺคณฺหนฺติ	เรียนเอา	**คณฺหนฺติ**	ถือเอา
ปราเชนฺติ	แพ้, พ่ายแพ้	**ปภวนฺติ**	เริ่มต้น
อุคฺคณฺเหยฺย	ควรเรียนเอา	**ทิวเส ทิวเส**	ทุกๆวัน
วลาหกา	จากก้อนเมฆ	**วิชฺโชตเต**	ย่อมแลบ
วิชฺชุ	สายฟ้า	**มาถุรา**	ชาวเมืองมถุรา
อภิรูปา	หน้าตาดี	**ปาฏลิปุตฺตเกหิ**	กว่าชาวเมืองปาฏลีบุตร

๒. ปัญจมีวิภัตติในอรรถภยเหตุวาทิ (แต่, จาก)

ภยเหตุวาทิ คือ เหตุของสิ่งที่น่ากลัวเป็นต้น ลงปัญจมีวิภัตติในศัพท์ที่เป็นเหตุแห่งความน่ากลัวนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. โจรา ภยํ ชายติ.

๒. มนุสฺสา เกหิ ภายนฺติ

๓. มนุสฺสา โจเรหิ ภายนฺติ.

๔. กญฺญาโย เกหิ อุตฺตสนฺติ.

๕. กญฺญาโย พาเลหิ อุตฺตสนฺติ.

๖. ตณฺหาย ชายตี โสโก ตณฺหาย ชายตี ภยํ
ตณฺหาย วิปฺปมุตฺตสฺส นตฺถิ โสโก กุโต ภยํ.

(ขุ.ธ.ปิย.อญฺญตฺร. ๒๕/๒๑๖)

ศัพท์ควรรู้

เกหิ	จากไหน, จากใคร	**โจรา**	จากโจร
ภยํ	ภัย	**ชายติ**	ย่อมเกิด
ตณฺหาย	จากตัณหา	**ปาปโต**	จากบาป
อุตฺตสติ	สะดุ้งกลัว, หวาดกลัว	**ภายนฺติ**	กลัว

๓. ปัญจมีวิภัตติในอรรถธาตุโยคะ (แต่, จาก)

ธาตุโยคะ คือ ในที่ประกอบด้วยกิริยาพิเศษ ลงปัญจมีวิภัตติในศัพท์ที่ใกล้ธาตุพิเศษนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ติตฺถิยา กุโต ปราเชนฺติ. ติตฺถิยา พุทฺธสฺมา ปราเชนฺติ.

๒. หิมวตา ปภวนฺติ ปญฺจ มหานทิโย.

๓. ยสฺมา โส ชายเต คินิ.

๔. อุรสฺมา ชาโต ปุตฺโต.

๕. อสุรา สกฺกเทวราชโต ปราเชนฺติ.

๖. ทิวเส ทิวเส สิสฺโส อาจริยมฺหา เอกปาทํ สิปฺปํ อุคฺคณฺเหยฺย.

๗. เจ้าพระยามหานที ปิง วัง ยม น่าน จาติ จตูหิ นทีหิ ปภวติ.

๘. วลาหกา วิชฺโชตเต วิชฺชุ.

๙. กามโต ชายตี โสโก กามโต ชายตี ภยํ
กามโต วิปฺปมุตฺตสฺส นตฺถิ โสโก กุโต ภยํ.

(ขุ.ธ.ปิย.อนิตฺถิคนฺธ. ๒๕/๒๑๕)

ศัพท์ควรรู้

อญฺญติตฺถิยา	อัญเดียรถีย์	**มหานทิโย**	แม่น้ำใหญ่
โสโก	ความเศร้าโศก	**คินิ**	ไฟ

๔. ปัญจมีวิภัตติในที่ประกอบด้วยนาม (แต่, จาก)

นามโยคะ คือ ในที่ประกอบด้วยคำนาม ก็ลงปัญจมีวิภัตติได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. นาญฺญตฺร ทุกฺขา สมฺโภติ.

๒. นาญฺญํ ทุกฺขา นิรุชฺฌติ.

๓. อุภยโต สุชาโต ปุตฺโต.

๔. อิโต ปรํ.

ศัพท์ควรรู้

อญฺญตฺร	อื่น	**สมฺโภติ**	เกิด
อญฺญํ	อื่น	**นิรุชฺฌติ**	ดับ
อุภยโต	จาก ๒ ฝ่าย	**สุชาโต**	เกิดดีแล้ว

๕. ปัญจมีวิภัตติในที่ประกอบด้วยอุปสัค (จาก)

อุปสัคคโยคะ คือ ในที่ประกอบด้วยอุปสัค ก็ลงปัญจมีวิภัตติได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. อปสาลาย อายนฺติ วาณิชา.

๒. ปริปพฺพตา เทโว วสฺสติ.

๓. อาปพฺพตา เขตฺตํ.

๔. อาพฺรหฺมโลกา สทฺโท อพฺภุคฺคจฺฉติ.

ศัพท์ควรรู้

อปสาลาย	เว้นจากศาลา	**อายนฺติ**	เดินมา
วาณิชา	พ่อค้าทั้งหลาย	**ปริปพฺพตา**	รอบ ๆภูเขา
เทโว	ฝน	**วสฺสติ**	ตก
อาปพฺพตา	จรดภูเขา, ถึงภูเขา	**เขตฺตํ**	นา
สทฺโท	ชื่อเสียง	**อพฺภุคฺคจฺฉติ**	ฟุ้งขึ้นไป

๖. ปัญจมีวิภัตติในที่ประกอบด้วยนิบาต (แต่, จาก)

นิปาตโยคะ คือ ในที่ประกอบด้วยบาต ก็ลงปัญจมีวิภัตติได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ริเต สทฺธมฺมา กุโต สุขํ ลภติ.

๒. เต ภิกฺขู นานา กุลา ปพฺพชิตา.

๓. วินา สทฺธมฺมา นตฺถญฺโญ, โกจิ นาโถ โลเก วิชฺชติ.

๔. ยาว พฺรหฺมโลกา สทฺโท อพฺภุคฺคจฺฉติ.

ศัพท์ควรรู้

ริเต, วินา	เว้น	**สทฺธมฺมา**	จากพระสัทธรรม

ลภติ	จะได้	**นานา กุลา**	จากตระกูลต่างๆ
ปพฺพชิตา	บวชแล้ว	**นตฺถญฺโญ**	นตฺถิ + อญฺโญ
อญฺโญ	ธรรมอื่น	**นตฺถิ**	ย่อมไม่มี
นาโถ	ที่พึ่ง	**วิชฺชติ**	ย่อมมี
สทฺโท	เกียรติศัพท์	**อพฺภุคฺคจฺฉติ**	ย่อมฟุ้งไป

ยาว พฺรหฺมโลกา เพียงใดแต่พรหมโลก ตั้งแต่พรหมโลก

๗. ปัญจมีวิภัตติในอรรถเหตุ (เพราะ)

เหตฺวัตถะ คือ ในที่ประกอบด้วยอรรถเหตุ ก็ลงปัญจมีวิภัตติได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. กสฺมา นุ ตุมฺหํ ทหรา น มียเร.

๒. ตสฺมา พุทฺโธสฺมิ พฺราหฺมณ.

๓. ตสฺมาติห ภิกฺขเว เอวํ สิกฺขิตพฺพํ.

๔. ยสฺมา การณา, ตสฺมา การณา.

ศัพท์ควรรู้

กสฺมา	เพราะอะไร	**ทหรา**	คนหนุ่มสาว
ตสฺมา	เพราะฉะนั้น	**สิกฺขิตพฺพํ**	ควรศึกษา
ยสฺมา การณา	เพราะเหตุใด	**ตสฺมา การณา**	เพราะเหตุนั้น

๘. ปัญจมีวิภัตติในอรรถรักขณะ (จาก)

รักขณะ คือ ศัพท์ระวัง ควรเว้น ก็ลงปัญจมีวิภัตติได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. สาธุชโน กุโต วิรเมยฺย.

๒. สาธุชโน ปาปกา อกุสลา ธมฺมา วิรเมยฺย.

๓. วิวิตฺโต ปาปกา ธมฺมา.

๔. วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ.

๕. ปาปา จิตฺตํ นิวารเย.

ศัพท์ควรรู้

สาธุชโน	สาธุชน, คนดี	**วิรเมยฺย**	ควรเว้น
วิวิตฺโต	สงัด, สงบ	**วิวิจฺจ**	สงัดแล้ว
ปาปา	จากบาป	**นิวารเย**	ควรห้าม

๙. ปัญจมีวิภัตติในอรรถทูราทิโยคะ (แต่, จาก)

ทูราทิโยคะ คือ ในที่ประกอบด้วยศัพท์ที่แปลว่า “ไกล ใกล้” เป็นต้น ก็ลงปัญจมีวิภัตติได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. กีวทูโร อิโต นฬการคาโม.

๒. อทฺทส ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ.

๓. สิปฺปาคาโร คามโต กีวทูโร.

๔. สิปฺปาคาโร คามโต ติโยชนทูโร.

๕. คาโม นครโต กีวทูโร.

๖. คาโม นครโต โยชนํ ทูโร.

๗. อาสนฺโน นุ อาวุโส คาโม นครโต.

๘. น อาสนฺโน ภนฺเต นครโต คาโม, คาวุตํ ทูโร.

๙. นภญฺจ ทูเร ปถวี จ ทูเร
ปารํ สมุทฺทสฺส ตทาหุ ทูเร
ตโต หเว ทูรตรํ วทนฺติ
สตญฺจ ธมฺโม อสตญฺจ ราช. (ขุ.ชา. ๒๘/๔๑๔)

ศัพท์ควรรู้

กีวทูโร	ไกลเพียงไร	**อิโต**	จากที่นี้
นฬการคาโม	หมู่บ้านช่างสาน	**อทฺทส**	เห็นแล้ว
สิปฺปาคาโร	โรงเรียน	**อาสนฺโน**	ใกล้
ติโยชนทูโร	ไกล ๓ โยชน์	**คาวุตํ**	หนึ่งคาวุต (๔ กม.)
โยชนํ	หนึ่งโยชน์ (๑๖ กม.)	**นภํ**	ท้องฟ้า
ปถวี	แผ่นดิน	**ปารํ**	ฝั่งนอก
ทูรตรํ	ไกลกว่า	**วทนฺติ**	ย่อมกล่าว
สตํ	ของสัปบุรุษ	**อสตํ**	ของอสัปบุรุษ

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ท่าน มา จากไหน, ข้าพเจ้า มา จากเมืองหลวง
๒. ท่านมาจากเมืองหลวง โดยอะไร,
ข้าพเจ้ามาจากเมืองหลวง โดยรถไฟ
๓. ข้าพเจ้าออกไปจากหมู่บ้านพร้อมกับเพื่อน ๓ คน
๔. เด็กชายคนหนึ่ง ตก จากกิ่ง ของต้นไม้ ในป่า
๕. บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมกลัว จากบาปอกุศลธรรม
๖. ส่วนคนพาลทั้งหลาย ย่อมไม่สะดุ้งกลัว จากบาปอกุศลธรรม
๗. ท่านเรียนเอาศิลปะจากใคร,
ข้าพเจ้าเรียนเอาศิลปะจากพระอาจารย์มุทิตะ
๘. สามเณรทั้งหลาย รับเอาสิกขาบท ๑๐ ประการ จากพระอุปัชฌาย์
๙. หมู่บ้านของท่าน ไกลจากโรงเรียนเท่าไร,
ไกลประมาณ ๓ โยชน์
๑๐. จังหวัดเชียงใหม่ ไกลจากกรุงเทพฯ เท่าไร,
ไกลประมาณ ๗๐๐ กิโลเมตร (๔๔ โยชน์)

ฉัฏฐีวิภัตยันตบท
บทที่มีฉัฏฐีวิภัตติอยู่สุดท้าย

ฉัฏฐีวิภัตติ มีอรรถ ๖ อย่าง

๑. **สัมพันธะ** มีเนื้อความเกี่ยวข้องกับบทอื่น ๑๑ ฐานะ
- ก. สามีสัมพันธะ เกี่ยวข้องโดยความเป็นเจ้าของ
- ข. ภัณฑสัมพันธะ เกี่ยวข้องกับวัตถุสิ่งของ
- ค. สมีปสัมพันธะ เกี่ยวข้องกับสิ่งที่อยู่ใกล้
- ฆ. สมูหสัมพันธะ เกี่ยวข้องโดยรวมกันเป็นกอง
- ง. อวยวสัมพันธะ เกี่ยวข้องโดยเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่ง
- จ. วิการสัมพันธะ เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไป
- ฉ. การิยสัมพันธะ เกี่ยวข้องโดยเป็นผลของกิริยา
- ช. อวัตถาสัมพันธะ เกี่ยวข้องโดยเป็นสิ่งที่ตั้งอยู่
- ฌ. ชาติสัมพันธะ เกี่ยวข้องโดยชาติ
- ญ. คุณสัมพันธะ เกี่ยวข้องโดยเป็นคุณ
- ฏ. กฺริยาสัมพันธะ เกี่ยวข้องกับกิริยานาม เป็นต้น

๒. **ทุติยัตถะ** อรรถทุติยาวิภัตติ

๓. **ตติยัตถะ** อรรถตติยาวิภัตติ

๔. **ปัญจมฺยัตถะ** อรรถปัญจมีวิภัตติ

๕. **สัตตมฺยัตถะ** อรรถสัตตมีวิภัตติ

๖. **อนาทรัตถะ** อรรถอนาทร

๑. ฉัฏฐีวิภัตติในอรรถสัมพันธะ ๑๑ (แห่ง, ของ)

สัมพันธะ คือ ในศัพท์ความเกี่ยวข้องโดยความเป็นเจ้าของเป็นต้น ก็ลงฉัฏฐีวิภัตติได้

แปลบาลีเป็นไทย

ก. เทวานมินฺโท, มิคานํ ราชา, รณฺโณ ปุริโส, เสฏฺฐิโน ธนํ

ข. ปหูตํ เม ธนํ สกฺก, เอกสฺส ปฏิวีโส (ภาโค),
ภิกฺขุสฺส ปตฺตจีวรํ.

ค. อมฺพวนสฺส อวิทูเร, นิพฺพานสฺเสว สนฺติเก.

ฆ. สุวณฺณสฺส ราสิ, ภิกฺขูนํ สมูโห.

ง. มนุสฺสสฺเสว เต สีสํ, รุกฺขสฺส สาขา.

จ. สุวณฺณสฺส วิกติ, ภฏฺฐธญฺญานํ สตฺตุ.

ฉ. ยวสฺส องฺกุโร, เมฆสฺส สทฺโท, ปุตฺตาปิ ตสฺส พหโว.

ช. ขนฺธานํ ปาตุภาโว, ขนฺธานํ ชรา, ขนฺธานํ เภโท.

ฌ. มนุสฺสสฺส ภาโว, มนุสฺสานํ ชาติ.

ญ. สุวณฺณสฺส วณฺโณ, พุทฺธสฺส คุณโฆโส, ปุปฺผานํ คนฺโธ,
ผลานํ รโส.

ฏ. ปาทสฺส อุกฺขิปนํ, หตฺถสฺส สมิญฺชนํ, ปาทสฺส ปสารณํ.

๑. อิทํ กสฺส สนฺตกํ. อิทํ มม สนฺตกํ.

๒. อิทํ กสฺส วตฺถํ. อิทํ มม วตฺถํ.

๓. อิทํ กสฺส เคหํ. อิทํ มม เคหํ.

๔. อยํ กสฺส ปตฺโต. อยํ เม ปตฺโต

๕. อยํ กสฺส ปุตฺโต. อยํ เม ปุตฺโต.

๖. อยํ กสฺส ธีตา. อยํ เม ธีตา.

๗. อิทํ กสฺส จีวรํ. อิทํ เม จีวรํ.

๘. อิทํ นุ ตว สนฺตกํ. นยิทํ มม สนฺตกํ, ทารกสฺส สนฺตกํ.

๙. อิมานิ นุ ตุมฺหากํ ปณฺณานิ.
อาม ภนฺเต, อิมานิ อมฺหากํ ปณฺณานิ.

๑๐. อิทํ อาจริยสฺส วา สิสฺสานํ วา เลขิกํ.

อาจริยสฺส ภนฺเต.

๑๑. อมฺหากํ คาโม สิปฺปาคารโต อวิทูเร โหติ.

๑๒. อาจริยานํ โอวาโท อมฺหากํ ปโยชนํ ททาติ.

ศัพท์ควรรู้

เทวานํ แห่งเทวดา ท.

มิคานํ แห่งเนื้อ ท.

รญฺโญ ของพระราชา

ปหูตํ เพียงพอ

ปฏิวีโส ส่วน

อมฺพวนสฺส แห่งป่ามะม่วง

ราสิ กอง

สมูโห หมู่

สาขา กิ่ง

วิกติ แปรรูป, รูปพรรณ

ภฏฺฐธญฺญานํ แห่งแป้งธัญพืช

ยวสฺส ของข้าวยวะ (เหนียว)

องฺกุโร หน่อ

ปาตุภาโว มีปรากฏ

ชรา ความแก่

เภโท ความแตกสลาย

คุณโฆโส เสียงประกาศคุณ

ปุปฺผานํ ของดอกไม้ทั้งหลาย

คนฺโธ กลิ่น

อุกฺขิปนํ การยกขึ้น, การย่าง

สมิญฺชนํ การคู้เข้า

ปสารณํ การเหยียดออก

อิทํ นี้, สิ่งนี้, วัตถุนี้ (ที่เป็นนปุงสกลิงค์ เอก.)

อิมานิ เหล่านี้, สิ่งเหล่านี้, วัตถุเหล่านี้ (ที่เป็นนปุงสกลิงค์ พหุ.)

อยํ นี้, ชายนี้, หญิงนี้ (ที่เป็นปุงลิงค์และอิตถีลิงค์ เอก.)

อิเม นี้, เหล่านี้, (ที่เป็นปุงลิงค์และอิตถีลิงค์ พหุ.)

สนฺตกํ ทรัพย์, สิ่งของของตน

กสฺส ของใคร

เม, มม ของข้าพเจ้า

อมฺหากํ ของพวกข้าพเจ้า

เต, ตว ของท่าน

ตุมฺหากํ ของพวกท่าน

ปุตฺโต บุตร, ลูกชาย

ธีตา ธิดา, ลูกสาว

วตฺถํ ผ้า, เสื้อผ้า

เคหํ, ฆรํ บ้าน, เรือน

ปตฺโต บาตร, จาน, ชาม

จีวรํ ผ้าจีวร

นุ	หรือ, หรือไม่	**วา**	หรือ หรือว่า
ปณฺณานิ	หนังสือ	**เลขิกํ**	ปากกา, เครื่องเขียน
สิปฺปาคารโต	จากโรงเรียน	**โอวาโท**	โอวาท, คำสอน
ปโยชนํ	ประโยชน์	**ททาติ**	ให้
คาโม	หมู่บ้าน	**ชนปโท**	ตำบล, ชนบท
นิคโม	อำเภอ, เขต	**นครํ**	เมือง, จังหวัด
ปเทโส	ประเทศ, สถานที่	**รฏฺฐํ**	รัฐ, แคว้น

แปลไทยเป็นบาลี

๑. นี้ ทรัพย์ ของใคร,
นี้ ทรัพย์ของพวกเรา.
๒. ทรัพย์เหล่านี้ ของใคร,
ทรัพย์เหล่านี้ ของนักเรียน.
๓. เงินทั้งหมดนี้ ของท่านหรือ,
เงินทั้งหมดนี้ มิใช่ของข้าพเจ้า เป็นของคุณสุมนา.
๔. หนังสือเล่มนี้ ของอาจารย์ หรือของเธอ,
หนังสือเล่มนี้ไม่ใช่ของอาจารย์ ไม่ใช่ของดิฉัน.
๕. หมู่บ้านของท่าน มีอยู่ ที่ไหน,
หมู่บ้านของข้าพเจ้า มีอยู่ที่เขตพระนคร.

๒. ฉัฏฐีวิภัตติในอรรถทุติยา (ซึ่ง)

ฉัฏฐีอรรถทุติยา คือ ลงฉัฏฐีวิภัตติในอรรถทุติยาวิภัตติก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. สหสา กมฺมสฺส กตฺตาโร.
๒. อมตสฺส ทาตา.
๓. ภินฺนานํ สนฺธาตา.

๔. กมฺมสฺส การโก นตฺถิ.

๕. วิปากสฺส จ เวทโก.

๖. สุขํ ยาว ชรา สีลํ สุขา สทฺธา ปติฏฺฐิตา
สุโข ปญฺญาปติลาโภ ปาปานํ อกรณํ สุขํ.
(ขุ.ธ.ตณฺหา.มาร. ๒๕/๓๓๓)

ศัพท์ควรรู้

สหสา	โดยเร็ว	**กมฺมสฺส**	ซึ่งงาน
กตฺตาโร	ผู้ทำ	**อมตสฺส**	ซึ่งอมตธรรม
ทาตา	ผู้ให้	**ภินฺนานํ**	ซึ่งผู้แตกแยก
สนฺธาตา	ผู้สมาน	**การโก**	ผู้ทำ
วิปากสฺส	ซึ่งวิบาก	**เวทโก**	ผู้เสวย
ปาปานํ	ซึ่งบาป	**อกรณํ**	การไม่ทำ

๓. ฉัฏฐีวิภัตติในอรรถตติยา (ด้วย, โดย)

ฉัฏฐีอรรถตติยา คือ ลงฉัฏฐีวิภัตติในอรรถตติยาวิภัตติก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ปุปฺผสฺส พุทฺธํ ยชติ.

๒. ฆตสฺส อคฺคึ ชุโหติ.

๓. ปตฺตํ โอทนสฺส ปูเรตฺวา.

๔. อิมเมว กายํ ปูรํ นานปฺปการสฺส อสุจิโน ปจฺจเวกฺขติ.

๕. มาวมญฺเญถ ปาปสฺส น มตฺตํ อาคมิสฺสติ
อุทพินฺทุนิปาเตน อุทกุมฺโภปิ ปูรติ
ปูรติ พาโล ปาปสฺส โถกํ โถกํปิ อาจินํ.
(ขุ.ธ.ปาป.อสญฺญต. ๒๕/๑๒๑)

ศัพท์ควรรู้

ปุปฺผสฺส	ด้วยดอกไม้	**ยชติ**	บูชา
ฆตสฺส	ด้วยน้ำมัน, เปรียง	**ชุโหติ**	บูชา
โอทนสฺส	ด้วยข้าว	**ปูเรตฺวา**	ให้เต็ม
อสุจิโน	ด้วยของไม่สะอาด	**ปจฺจเวกฺขติ**	พิจารณาเห็น
ปูรติ	เต็ม	**ปาปสฺส**	ด้วยบาป
มาวมญฺเณถ	อย่าดูหมิ่น	**อุทพินฺทุ**	หยดน้ำ
อุทกุมฺโภ	หม้อน้ำ	**อาจินํ**	เพิ่ม, สั่งสม

๔. ฉัฏฐีวิภัตติในอรรถปัญจมี (เพราะ, จาก)

ฉัฏฐีอรรถปัญจมี คือ ลงฉัฏฐีวิภัตติในอรรถปัญจมีวิภัตติก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. อสฺสวนตา ธมฺมสฺส ปริหายนฺติ.
๒. กึ นุ โข อหํ ตสฺส สุขสฺส ภายามิ.
๓. สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺฑสฺส.
๔. สพฺเพ ภายนฺติ มจฺจุโน.
๕. ภีโต จตุนฺนํ อาสีวิสานํ.
๖. อตฺตานํ อุปมํ กตฺวา น หเนยฺย น ฆาตเย.

(ขุ.ธ.ทณฺฑ.ฉพฺพคฺคิย. ๒๕/๑๒๙)

ศัพท์ควรรู้

อสฺสวนตา	เพราะไม่ตั้งใจฟัง	**ธมฺมสฺส**	จากธรรม
ปริหายนฺติ	เสื่อม	**สุขสฺส**	จากความสุข
ภายามิ	กลัว	**ตสนฺติ**	สะดุ้งกลัว
ทณฺฑสฺส	จากการลงโทษ	**มจฺจุโน**	จากความตาย
ภีโต	กลัว	**อาสีวิสานํ**	จากสัตว์มีพิษร้าย

๕. ฉัฏฐีวิภัตติในอรรถสัตตมี (ใน)

ฉัฏฐีอรรถสัตตมี คือ ลงฉัฏฐีวิภัตติในอรรถสัตตมีวิภัตติก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. สนฺติ หิ ภนฺเต อุฬารา ยกฺขา ภควโต ปสนฺนา.
๒. กุสโล ตฺวํ รถสฺส องฺคปจฺจงฺคานํ.
๓. กุสโล มคฺคสฺส.
๔. ทิวสสฺส ติกฺขตฺตุํ.
๕. มาสสฺส ทฺวิกฺขตฺตุํ.
๖. กุสลา นจฺจคีตสฺส สิกฺขิตา จาตุริตฺถิโย.
(ขุ.ชา. ๒๘/๙๔)

ศัพท์ควรรู้

กุสลา	ฉลาด	**นจฺจคีตสฺส**	ในการฟ้อนรำ
สิกฺขิตา	ผู้ศึกษาแล้ว	**จาตุริตฺถิโย**	หญิง ๔ คน
องฺคปจฺจงฺคานํ	ในอะไหล่, ชิ้นส่วน	**มคฺคสฺส**	ในหนทาง
ภควโต	ในพระพุทธเจ้า	**ปสนฺนา**	เลื่อมใส
ทิวสสฺส	ใน ๑ วัน	**ติกฺขตฺตุํ**	๓ ครั้ง
มาสสฺส	ใน ๑ เดือน	**ทฺวิกฺขตฺตุํ**	๒ ครั้ง

๖. ฉัฏฐีวิภัตติในอรรถอนาทระ (เมื่อ)

อนาทระ คือ ความไม่อาทรห่วงใย ลงฉัฏฐีวิภัตติในอรรถอนาทร

แปลบาลีเป็นไทย

๑. โรทนฺตานํ ปุตฺตานํ โส อิสิปพฺพชฺชํ ปพฺพชิ.
๒. อาจริยสฺส โอวทนฺตสฺส สิสฺสา นิทฺทายึสุ.
๓. ภิกฺขูนํ ปริตฺตํ สชฺฌายมานานํ คาโว วชโต นิคฺคตา.

ศัพท์ควรรู้

โรทนฺตานํ	ร้องไห้อยู่	**ปุตฺตานํ**	เมื่อบุตร ท.
อิสิปพฺพชฺชํ	บวชเป็นฤษี	**ปพฺพชิ**	บวชแล้ว
อาจริยสฺส	เมื่ออาจารย์	**โอวทนฺตสฺส**	สอนอยู่
นิทฺทายึสุ	หลับแล้ว	**ภิกฺขูนํ**	เมื่อภิกษุ ท.
ปริตฺตํ	ซึ่งปริตต์	**สชฺฌายมานานํ**	สวดอยู่
คาโว	โคทั้งหลาย	**วชโต**	จากคอก

จตุตถี กับ ฉัฏฐี

จตุตถีวิภัตติแปลว่า “เพื่อ” และฉัฏฐีวิภัตติแปลว่า “ของ”

แปลบาลีเป็นไทย

๑. พุทฺโธ เกสํ อตฺถาย โลเก อุปฺปชฺชติ.
๒. พุทฺโธ สตฺตานํ อตฺถาย โลเก อุปฺปชฺชติ.
๓. ภควา เกสํ หิตาย สุขาย ธมฺมํ เทเสติ.
๔. ภควา เทวมนุสฺสานํ หิตาย สุขาย ธมฺมํ เทเสติ.
๕. ตฺวํ กิมตฺถาย อิทํ ฐานํ อาคจฺฉสิ.
๖. อหํ สิปฺปํ อุคฺคหณตฺถาย อาจริยสฺส สนฺติกํ อาคจฺฉามิ.
๗. อิทํ ภตฺตํ เกสํ หิตาย ภวติ.
๘. ภิกฺขุ ปิณฺฑาย คหปติสฺส คามํ อุปคจฺฉติ.
๙. อหํ อตฺตโน หิตาย สุขาย ภตฺตํ ภุญฺชามิ.
๑๐. มยํ อตฺตโน อตฺตโน สรีรํ น มณฺฑณาย น วิภูสนาย ภตฺตํ ภุญฺชาม.
๑๑. อิมานิ ภตฺตานิ คามิกานํ หิตาย น สนฺติ, อาคนฺตุกานํ ปน สนฺติ.

๑๒. โส ปุคฺคโล อตฺตโน หิตาย กมฺมนฺตํ น กโรติ, ปเคว ปเรสํ หิตาย.

ศัพท์ควรรู้

อตฺถาย	เพื่อประโยชน์	**หิตาย**	เพื่อเกื้อกูล
สุขาย	เพื่อความสุข	**อุปฺปชฺชติ**	อุบัติขึ้น, เกิดขึ้น
เทเสติ	แสดง	**กิมตฺถาย**	เพื่อประโยชน์อะไร
อุคฺคหณตฺถาย	เพื่อเรียนเอา	**สนฺติกํ**	สู่สำนัก
ปิณฺฑาย	เพื่อบิณฑบาต	**คหปติสฺส**	ของคฤหบดี
อุปคจฺฉติ	เข้าไป	**อตฺตโน**	ของตน
สรีรํ	สรีระ, ร่างกาย	**มณฺฑณาย**	เพื่อประดับ
วิภูสนาย	เพื่อตกแต่ง	**ภุญฺชติ**	กิน, บริโภค
คามิกานํ	ของเจ้าบ้าน	**อาคนฺตุกานํ**	ของอาคันตุกะ
สนฺติ	มีอยู่	**กมฺมนฺตํ**	การงาน
ปเคว	จะป่วยกล่าวไปทำไม		

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ท่านมา เพื่อประโยชน์ของใคร
๒. ข้าพเจ้ามา เพื่อประโยชน์ของตนด้วย ของพระศาสนาด้วย
๓. ท่านหุงข้าวไว้ เพื่อประโยชน์ของคนเหล่าไหน
๔. ข้าพเจ้าหุงข้าวไว้ เพื่อประโยชน์ของพวกท่าน
๕. วัดแห่งนี้ เขาสร้างไว้ เพื่อประโยชน์ของใคร
๖. วัดแห่งนี้ เขาสร้างไว้ เพื่อประโยชน์ของภิกษุด้วย ของอุบาสกและอุบาสิกาด้วย
๗. การเรียนบาลีนี้ เพื่อประโยชน์ของเราในวันนี้และวันหน้า
๘. พวกเราพากันทำกุศล เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขของตนด้วย ของเพื่อนพรหมจรรย์ด้วย

สัตตมีวิภัตยันตบท
บทที่มีสัตตมีวิภัตติอยู่สุดท้าย

สัตตมีวิภัตติ มีอรรถ ๑๑ อย่าง

๑. **โอกาส อาธาร** หรือ **อธิกรณ** ที่ตั้งของกิริยา
ก. พฺยาปิก ที่ตั้งซึ่งมีซึมซาบอยู่ทุกส่วนหรือบางส่วน
ข. โอปสิเลสิก ที่ตั้งซึ่งมีวางซ้อนอยู่ข้างบนหรือเข้าไปติดอยู่
ค. สามีปิก ที่ตั้งซึ่งมีอยู่ในที่ใกล้
ฆ. เวสยิก ที่ตั้งซึ่งเป็นที่อาศัยอยู่เนืองนิตย์
๒. **สามิสฺสราทิโยค** ในที่ประกอบด้วย สามี อิสฺสร ศัพท์เป็นต้น
๓. **นิทฺธารณ** ยกออกจากกลุ่ม
๔. **อนาทร** ไม่เอื้ออาทร
๕. **กมฺมตฺถ** อรรถกัมมะ
๖. **กรณตฺถ** อรรถกรณะ
๗. **นิมิตฺตตฺถ** อรรถเหตุ
๘. **สมฺปทานตฺถ** อรรถสัมปทานะ
๙. **ปญฺจมฺยตฺถ** อรรถปัญจมีวิภัตติ
๑๐. **กาล** ในกาลเวลา
๑๑. **ภาวลกฺขณ** ลักษณะที่เกื้อกูลต่อความเป็นไป เป็นต้น

๑. สัตตมีวิภัตติในอรรถโอกาสะ ๔ (ใน ใกล้ ที่ เหนือ บน)

โอกาสะ คือ สถานที่และกาลเวลา ลงสัตตมีวิภัตติในศัพท์ที่มีอรรถเป็นสถานที่และกาลเวลานั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ติเลสุ เตลํ อตฺถิ.

๒. ขีเรสุ ชลํ อตฺถิ.
๓. ทธิมฺหิ สปฺปิ โหติ.
๔. อาสเน นิสินฺโน สํโฆ.
๕. ถาลิยํ โอทนํ ปจติ.
๖. ฆเฏสุ อุทกํ อตฺถิ.
๗. ทูเร จิโต. สมีเป จิโต.
๘. คงฺคายํ โฆโส (วโช) วสติ.
๙. ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม.
๑๐. อากาเส สกุณา ปกฺขนฺทนฺติ.
๑๑. ภูมีสุ มนุสฺสา จรนฺติ.
๑๒. ชเลสุ มจฺฉา จรนฺติ.
๑๓. ปาเทสุ ปติโต ทณฺโฑ.
๑๔. ปาปสฺมึ รมตี มโน.
๑๕. ปสนฺโน พุทฺธสาสเน.
๑๖. วินเย นิปุโณ ภิกฺขุ.
๑๗. ปณฺฑิตา พุทฺเธ ปสีทนฺติ.
๑๘. พาลา ติตฺถิเยสุ ปสีทนฺติ.
๑๙. ทารกา คพฺเภ สยนฺติ.
๒๐. มหลฺลกา ฆเร นิสีทนฺติ.
๒๑. พาโล ปาปสฺมึ รมติ.
๒๒. ปณฺฑิโต กุสเลสุ รมติ.
๒๓. ติเลสุ เตลํ ติฏฺฐติ.
๒๔. อุกฺขลิยํ ภตฺตํ ติฏฺฐติ.
๒๕. คามิกา เคเหเสฺวว นิสีทนฺติ วา ติฏฺฐนฺติ วา สยนฺติ วา.
๒๖. สาธุชนา ปญฺจสุ สีเลสุ ติฏฺฐนฺติ.

๒๗. ปณฺฑิเตสุ วา พาเลสุ วา วิจารณา ภวนฺติ, ปณฺฑิเตสุ.
๒๘. ปกฺขี อนฺตลิกฺเข ปกฺขนฺทติ.
๒๙. มจฺฉา วาริยํ คจฺฉติ.

ศัพท์ควรรู้

ติเลสุ	ในเมล็ดงา ท.	**เตลํ**	น้ำมันงา
ขีเรสุ	ในนมสด ท.	**ชลํ**	น้ำ
ทธิมฺหิ	ในนมส้ม	**สปฺปิ**	เนยใส
นิสินฺโน	นั่งแล้ว	**ถาลิยํ**	ในหม้อข้าว
ฆเฏสุ	ในหม้อน้ำ	**โฆโส**	คอกปสุสัตว์
วิหรติ	ประทับอยู่	**อาราเม**	ในวัด, ในอาราม
อากาเส	บนท้องฟ้า	**สกุณา**	นกทั้งหลาย
ปกฺขนฺทนฺติ	บินไป, แล่นไป	**ภูมีสุ**	บนแผ่นดิน
มจฺฉา	ปลา ท.	**ปาเทสุ**	ที่เท้า ท.
ปติโต	ตกลง	**ทณฺโฑ**	ท่อนไม้, ไม้เท้า
นิปุโณ	ฉลาด, ชำนาญ	**ปสีทนฺติ**	เลื่อมใส
คพฺเภ	ในห้อง	**สยนฺติ**	นอน
ฆเร	ในบ้าน	**นิสีทนฺติ**	นั่ง
รมติ	ยินดี	**ติฏฺฐติ**	ตั้งอยู่
อุกฺขลิยํ	ในหม้อ	**คามิกา**	ชาวบ้าน
วิจารณา	ปัญญาพิจารณา	**ปกฺขี**	นก, สัตว์ปีก
อนฺตลิกฺเข	บนท้องฟ้า	**วาริยํ**	ในน้ำ

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ในอดีตกาล มนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้มีศีล มีธรรม และมีปัญญา

๒. ในปัจจุบัน มนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้ไม่มีศีล ไม่มีธรรม และไม่มีปัญญา
๓. ผู้มีปัญญามาก ย่อมยินดีในทาน ในศีล และในภาวนา
๔. ส่วนผู้มีปัญญาทราม ย่อมยินดีในบาปอกุศล
๕. ทำบุญไว้ในโลกนี้, ย่อมถึงสุคติในโลกหน้า
๖. พ่อครัวกำลังหุงข้าวในโรงครัว
๗. เวลาเช้าตรู่ ภิกษุทั้งหลาย พากันไปสู่เรือนหลังหนึ่งในหมู่บ้าน เพื่อบิณฑบาต
๘. ในที่นี้ มีบัณฑิตอยู่หรือไม่
๙. ขอความสวัสดี จงมีแก่ท่านทั้งหลาย ในกาลทุกเมื่อ
๑๐. คนพาลไม่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม และในพระสงฆ์

๒. สัตตมีวิภัตติในอรรถสามิสสราทิโยคะ (ใน)

สามิสสราทิโยคะ คือ ในที่ประกอบด้วย สามี และ อิสฺสร ศัพท์เป็นต้น ลงสัตตมีวิภัตติในศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับ สามี และ อิสฺสร ศัพท์นั้น

แปลบาลีเป็นไทย

โคสุ สามี. โคสุ อิสฺสโร. โคสุ อธิปติ. โคสุ ทายาโท.
โคสุ สกฺขิ. โคสุ ปติภู. โคสุ ปสูโต. โคสุ กุสโล.

ศัพท์ควรรู้

โคสุ	ในโคทั้งหลาย	**สามี**	เจ้าของ
อิสฺสโร	ผู้เป็นใหญ่	**อธิปติ**	ผู้ครอบครอง
ทายาโท	ผู้สืบทอด	**สกฺขิ**	ผู้ดูแล
ปติภู	ผู้มีหน้าที่	**ปสูโต**	ผู้เกิด
กุสโล	ผู้ฉลาด		

๓. สัตตมีวิภัตติในอรรถนิทธารณะ (บรรดา, ในบรรดา)

นิทธารณะ คือ การถอนสิ่งหนึ่งออกจากกลุ่ม ลงสัตตมีวิภัตติในศัพท์ที่เป็นกลุ่มนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. มนุสฺเสสุ ขตฺติโย สูรตโม.
๒. กณฺหา คาวีสุ สมฺปนฺนขีรตมา.
๓. อทฺธิเกสุ ธาวนฺโต สีฆตโม.
๔. อายสฺมา อานนฺโท อรหนฺเตสุ อญฺญตโร อโหสิ.

ศัพท์ควรรู้

มนุสฺเสสุ	บรรดามนุษย์	**ขตฺติโย**	กษัตริย์
สูรตโม	กล้าหาญที่สุด	**กณฺหา**	ตัวสีดำ
คาวีสุ	บรรดาแม่โค	**สมฺปนฺนขีรตมา**	มีน้ำนมสมบูรณ์ที่สุด
อทฺธิเกสุ	บรรดาผู้เดินทาง	**ธาวนฺโต**	ผู้วิ่งไป
สีฆตโม	เร็วที่สุด	**อรหนฺเตสุ**	ในบรรดาพระอรหันต์
อญฺญตโร	รูปหนึ่ง	**อโหสิ**	ได้เป็นแล้ว

๔. สัตตมีวิภัตติในอรรถอนาทระ (เมื่อ, ครั้นเมื่อ)

อนาทระ คือ ความไม่อาทรห่วงใย ลงสัตตมีวิภัตติในอรรถอนาทร

แปลบาลีเป็นไทย

๑. อกามเกสุ มาตาปิตูสุ รุทนฺเตสุ ปพฺพชิ.
๒. อาโกฏยนฺโต โส เนติ สิวิราชสฺส เปกฺขโต.
มจฺจุ คจฺฉติ อาทาย เปกฺขมาเน มหาชเน.

(ขุ.ชา. ๒๘/๒๑๒๒/๓๕๓)

ศัพท์ควรรู้

อกามเกสุ	ไม่ปรารถนา	**มาตาปิตูสุ**	เมื่อมารดาบิดา
รุนฺทนฺเตสุ	ร้องไห้อยู่	**ปพฺพชิ**	บวชแล้ว
อาโกฏยนฺโต	โบยตีอยู่	**เนติ**	นำไป
สิวิราชสฺส	เมื่อพระเวสสันดร	**เปกฺขโต**	ทอดพระเนตรอยู่
อาทาย	พาเอาแล้ว	**เปกฺขมาเน**	มองดูอยู่

๕. สัตตมีวิภัตติในอรรถกัมมะ (ซึ่ง)

สัตตมีอรรถกรรม คือ ลงสัตตมีวิภัตติในอรรถกรรมก็ได้

แปลบาลีเป็นาไทย

๑. ภิกฺขูสุ อภิวาเทนฺติ.

๒. มุทฺธนิ จุมฺพิตฺวา.

๓. ปุริสสฺส พาหาสุ คเหตฺวา.

ศัพท์ควรรู้

ภิกฺขูสุ	ซึ่งภิกษุทั้งหลาย	**อภิวาเทนฺติ**	ไหว้
มุทฺธนิ	ซึ่งศีรษะ	**จุมฺพิตฺวา**	จูบแล้ว
พาหาสุ	ซึ่งแขนทั้งหลาย	**คเหตฺวา**	จับแล้ว

๖. สัตตมีวิภัตติในอรรถกรณะ (ด้วย, โดย, ตาม)

สัตตมีอรรถกรณะ คือ ลงสัตตมีวิภัตติในอรรถกรณะก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. หตฺเถสุ ปิณฺฑาย จรนฺติ.

๒. ปตฺเตสุ ปิณฺฑาย จรนฺติ.

๓. ปเถสุ คจฺฉนฺติ.

๔. ตทหุ ปพฺพชิโต สนฺโต ชาติยา สตฺตวสฺสิโก
โสปิ มํ อนุสาเสยฺย สมฺปฏิจฺฉามิ มตฺถเก.

(สํ.สคาถ.อฏฺ. ๑/๑๑๐)

ศัพท์ควรรู้

หตฺเถสุ	ด้วยมือทั้งหลาย	**ปิณฺฑาย**	เพื่อบิณฑบาต
ปตฺเตสุ	ด้วยบาตรทั้งหลาย	**จรนฺติ**	จาริกไป
ปเถสุ	ตามทาง	**อนุสาเสยฺย**	พึงพร่ำสอน
สมฺปฏิจฺฉามิ	จะรับไว้	**มตฺถเก**	ด้วยกระหม่อม

๗. สัตตมีวิภัตติในอรรถนิมิตตะ (เพราะ, ในเพราะ)

นิมิตตะ คือ อรรถเหตุ ลงสัตตมีวิภัตติในอรรถเหตุก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ทีปิ จมฺเมสุ หญฺญเต.
๒. กุญฺชโร ทนฺเตสุ หญฺญเต.
๓. อนุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี.
๔. สมฺปชานมุสาวาเท ปาจิตฺติยํ.

ศัพท์ควรรู้

ทีปิ	เสือเหลือง	**จมฺเมสุ**	เพราะหนัง
หญฺญเต	ถูกฆ่า	**กุญฺชโร**	ช้าง
ทนฺเตสุ	เพราะงา	**อนุมตฺเตสุ**	เพียงเล็กน้อย
วชฺเชสุ	เพราะความผิด	**ภยทสฺสาวี**	ผู้มีปรกติเห็นภัย
สมฺปชาน	ทั้งที่รู้	**มุสาวาเท**	เพราะกล่าวเท็จ

๘. สัตตมีวิภัตติในอรรถสัมปทานะ (แด่, แก่)

สัตตมีอรรถสัมปทานะ คือ ลงสัตตมีวิภัตติในอรรถสัมปทานะก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. สํเฆ ทินฺนํ มหปฺผลํ.

๒. สํเฆ โคตมิ เทหิ.

๓. สํเฆ เต ทินฺเน อหญฺเจว ปูชิโต ภวิสฺสามิ.

๔. ยา ปลาลมยํ มาลํ นารี ทตฺวาน เจติเย
อลตฺถ กญฺจนมยํ มาลํ โพชฺฌงฺคิกญฺจ สา.

(นฺยาส. ๓๐๒)

ศัพท์ควรรู้

สํเฆ	แก่สงฆ์	**ทินฺนํ**	ที่ให้แล้ว
มหปฺผลํ	มีผลมาก	**เทหิ**	จงให้
ปูชิโต	ถูกบูชาแล้ว	**ปลาลมยํ**	ทำด้วยฟาง
มาลํ	ซึ่งพวงมาลัย	**ทตฺวาน**	เพราะถวาย
เจติเย	แก่พระเจดีย์	**กญฺจนมยํ**	อันทำด้วยทอง
โพชฺฌงฺคิกํ	ซึ่งพวงมาลัยคือโพชฌงค์		

๙. สัตตมีวิภัตติในอรรถปัญจมี (จาก)

สัตตมีอรรถปัญจมี คือ ลงสัตตมีวิภัตติในอรรถปัญจมีก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. กทลีสุ คเช รกฺขนฺติ.

ศัพท์ควรรู้

กทลีสุ	จากต้นกล้วย ท.	**คเช**	ซึ่งช้าง ท.

๑๐. สัตตมีวิภัตติในอรรถกาละ (ใน, ในเวลา, ในกาล)

สัตตมีอรรถกาละ คือ ลงสัตตมีวิภัตติในอรรถกาลเวลาก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ปุพฺพณฺหสมเย คโต.

๒. สายนฺหสมเย อาคโต.

๓. อกาเล เทโว วสฺสติ, กาเล น วสฺสติ.

๔. ผุสฺสมาสมฺหา ตีสุ มาเสสุ เวสาขมาโส.

ศัพท์ควรรู้

ปุพฺพณฺหสมเย	ในเวลาเช้า	**คโต**	ไปแล้ว
สายนฺหสมเย	ในเวลาเย็น	**อาคโต**	มาแล้ว
อกาเล	ในเวลาไม่ถูกกาล	**วสฺสติ**	ตก
ผุสฺสมาสมฺหา	จากเดือนยี่	**เวสาขมาโส**	เดือนหก

๑๑. สัตตมีวิภัตติในอรรถภาวลักขณะ (เมื่อ, ครั้นเมื่อ)

ภาวลักขณะ คือ ช่วงเหตุการณ์หนึ่ง เป็นเครื่องหมายจดจำอีกเหตุการณ์หนึ่ง ลงสัตตมีวิภัตติในเหตุการณ์สำหรับจดจำนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ภิกฺขุสํเฆสุ โภชนียมาเนสุ คโต, ภุตฺเตสุ อาคโต.

๒. โคสุ ทุยฺหมานาสุ คโต, ทุทฺธาสุ อาคโต.

๓. ชายมาเน โข สาริปุตฺต โพธิสตฺเต อยํ ทสสหสฺสิ โลกธาตุ สงฺกมฺปิ สมฺปกมฺปิ สมฺปเวธิ.

๔. ปาสาณา สกฺขรา เจว กฐลา ขาณุกณฺฏกา
สพฺเพ มคฺคา วิวชฺเชนฺติ คจฺฉนฺเต โลกนายเก.

(ม.ม.อฏฺ. ๑/๒๒/๑๘)

ศัพท์ควรรู้

ภิกฺขุสํเฆสุ	เมื่อภิกษุ ท.	**โภชนียมาเนสุ**	ฉันอยู่
ภุตฺเตสุ	ฉันเสร็จแล้ว	**โคสุ**	เมื่อแม่โค ท.
ทุยฺหมานาสุ	ถูกรีดนมอยู่	**ทุทฺธาสุ**	รีดแล้ว
ชายมาเน	เกิดอยู่	**โพธิสตฺเต**	เมื่อพระโพธิสัตว์
ทสสหสฺสิ	๑ หมื่น	**สงฺกมฺปิ**	สะเทือน
สมฺปกมฺปิ	เลื่อนลั่น	**สมฺปเวธิ**	หวั่นไหว
ปาสาณา	ก้อนหิน	**สกฺขรา**	ก้อนกรวด
กจลา	เศษกระเบื้อง	**ขาณุกณฺฏกา**	ตอและหนาม
วิวชฺเชนฺติ	หลีกออก	โลกนายเก	เมื่อพระพุทธเจ้า

ตุลฺยาธิกรณะ

บทที่มีลิงค์ วิภัตติ วจนะ เสมอกัน

ตุลฺยาธิกรณะ คือ **วิเสสนะ** (บทขยาย) กับ **วิเสสยะ** (บทถูกขยาย) มีลิงค์ วิภัตติ และวจนะเสมอกัน

อตุลฺยาธิกรณะ คือ บทวิเสสนะ (ขยาย) กับบทวิเสสยะ (บทถูกขยาย) มีลิงค์ วิภัตติ และวจนะต่างกัน

ในที่นี้จะแสดงอุทาหรณ์เฉพาะตุลฺยาธิกรณะ เพราะมีใช้มากกว่า ซึ่งมี ๗ อย่าง ตามลำดับวิภัตตินามทั้ง ๗ ดังนี้

๑. ตุลฺยาธิกรณะในปฐมาวิภัตติ

แปลบาลีเป็นไทย

๑. เอโก ปุริโส วิหารํ อาคจฺฉติ.

๒. ตฺวํ มหนฺโต ปณฺฑิโต อสิ. ตุมฺเห มหนฺตา ปณฺฑิตา อตฺถ.

๓. อหํ มหนฺโต ปณฺฑิโต อมฺหิ. มยํ มหนฺตา ปณฺฑิตา อมฺห.

๔. อสิ นุ ตฺวํ พาโล มนุสฺโส.

๕. นาหํ พาโล มนุสฺโสมฺหิ, ปณฺฑิโตมฺหิ.

๖. รตฺติยา เม ปรเม ยาเม ปรมา วิชฺชา อธิคตา.

๗. อยํ ชโน กุสลํ กมฺมํ กโรติ.

๘. สา อิตฺถี ภณฺฑานิ วิกฺกินาย อาปณํ คจฺฉติ.

๙. อปฺปมตฺตา นาม คหฏฺฐา วา ปพฺพชิตา วา อิธ โลเก เจว ปรโลเก จ นนฺทนฺติเยว.

๑๐. โส มโหสธปณฺฑิโต ตสฺสา จิตฺตํ วีมํสิตุกาโม.

๑๑. มหาวีโร นาม อุปาสโก พุทฺธสฺส ธมฺมเทสนํ สุณาติ.

๑๒. พหู มนุสฺสา อาคนฺตฺวา ปริวาเรตฺวา เลฑฺฑูหิ ปหรนฺติ.

๑๓. เตปิ ทารกา ภีตา สีฆํ สีฆํ ปลายนฺติ.
๑๔. โกสมฺพิยํ อุเทโน นาม ราชา รชฺชํ กาเรติ.
อุชฺเชนิยํ ปน จณฺฑปชฺโชโต นาม ราชา อโหสิ.
อุเทโน ราชา หตฺถิกนฺตํ นาม สิปฺปํ ชานาติ.
มนฺตํ ปริวตฺเตตฺวา หตฺถิกนฺตวีณํ วาเทนฺโต
นาเค ปลาเยติปิ คณฺหาติปิ.

แปลไทยเป็นบาลี

๑. บุรุษคนหนึ่ง ไปสู่หมู่บ้านแห่งหนึ่ง พร้อมด้วยบุตรของตน
๒. บัณฑิตผู้ประเสริฐทั้งหลาย พากันทำบุญทั้งหลายมีทานเป็นต้น ด้วยความไม่ประมาท
๓. ข้าพเจ้าคนเดียว ถวายทานแด่พระสงฆ์ รักษาศีล ๕ และเจริญภาวนา ทุกๆวัน

ศัพท์ควรรู้

มหนฺโต	ผู้ประเสริฐ	**ภณฺฑานิ**	สินค้า
วิกฺกินาย	เพื่อขาย	**คหฏฺฐา**	คฤหัสถ์
นนฺทนฺติ	ร่าเริง, บันเทิง	**วีมํสิตุกาโม**	ต้องการทดสอบ
ปริวาเรตฺวา	แวดล้อม	**เลฑฺฑูหิ**	ด้วยก้อนดิน ท.
ปหรนฺติ	ขว้างปา	**ภีตา**	กลัวแล้ว
ปลายนฺติ	หนีไป	**กาเรติ**	ให้เถลิง, ให้ทำ
ปริวตฺเตตฺวา	ร่าย	**มนฺตํ**	ซึ่งมนต์
หตฺถีกนฺตํ	สะกดช้าง	**ชานาติ**	รู้
วาเทนฺโต	ดีด	**ปลาเยติปิ**	ให้หนีไปก็มี

๒. ตุลฺยาธิกรณะในทุติยาวิภัตติ
แปลบาลีเป็นไทย

๑. อหํ เอกํ ทาริกํ ปสฺสามิ.
๒. กญฺญา อภิรูปํ ทารกํ โอโลเกติ.
๓. อิจฺฉสิ นุ อาจริย ตฺวํ พาลํ สิสฺสํ.
๔. น อิจฺฉามหํ พาลํ สิสฺสํ, ปณฺฑิตเมว สิสฺสํ อิจฺฉามิ.
๕. สมณา เชตวนํ นาม อารามํ อาคจฺฉนฺติ.
๖. เฉโก ปุคฺคโล ทูเรปิ ปณฺฑิตํ อาจริยํ คเวสติ.
๗. อาจริโย วีริยารมฺเภปิ อลเสปิ สิสฺเส ลภติ.
๘. เนกาสี สุหชฺชํ สหายํ ลภติ, เอกาสี ทุหชฺชํ มิตฺตํ ลภติ.
๙. ปริพาชโก อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทติ.
๑๐. เอกสฺมึ ทิวเส เอกา อุปาสิกา สุปฺปฏิปนฺนํ ภิกฺขุํ ทิสฺวา ปสนฺนจิตฺตา ตสฺส เอกทพฺพึ ภิกฺขํ ททาติ. โส ภิกฺขุ ปตฺเตน ตํ ภิกฺขํ ปฏิคฺคเหตฺวา ตสฺสา สมฺโมทนียํ กถํ กเถติ. สา ปาโมชฺชจิตฺตา “สาธุ สาธู”ติ ติกฺขตฺตุํ สาธุการํ กโรติ.
๑๑. เทวี รญฺโญ ปารุปนํ สตสหสฺสคฺฆนิกํ รตฺตกมฺพลํ ปารุปิตฺวา นิสินฺนา รญฺญา สทฺธึ สมฺลฺลปมานา รญฺโญ องฺคุลิโต สตสหสฺสคฺฆนิกํ ราชมุทฺทิกํ นีหริตฺวา อตฺตโน องฺคุลิยํ ปิลนฺธติ.
๑๒. สกลํปิ หิ เตปิฏกํ พุทฺธวจนํ อาหริตฺวา กถยมานํ อปฺปมาทเมว โอตรติ.
๑๓. ชีวโก โกมารภจฺโจ พหุํ มาลาคนฺธวิเลปนมาทาย อมฺพวนํ คจฺฉติ.
๑๔. มาตาเปติภรํ ชนฺตุํ กุเล เชฏฺฐาปจายินํ
สณฺหํ สขิลสมฺภาสํ เปสุเณยฺยปฺปหายินํ

มจฺเฉรวินเย ยุตฺตํ สจฺจํ โกธาภิภุํ นรํ
ตํ เว เทวา ตาวตึสา อาหุ สปฺปุริโส อิติ.

(สํ.สคาถ. ๑๕/๒๕๗/๒๗๕)

ศัพท์ควรรู้

ปสฺสามิ	เห็น, พบ, เยี่ยม	**อภิรูปิ**	สวย, หล่อ
โอโลเกติ	มองดู, จ้องมอง	**อิจฺฉสิ**	ปรารถนา
เฉโก	ผู้ฉลาด	**คเวสติ**	แสวงหา
วีริยารมฺเภ	ผู้ขยัน	**อลเส**	ผู้เกียจคร้าน
ลภติ	ย่อมได้	**เนกาสี**	ผู้ไม่กินคนเดียว
สุหชฺชํ	ผู้มีน้ำใจ	**ปสนฺนจิตฺตา**	มีจิตเลื่อมใส
สมฺลฺลปมานา	คุยหยอกล้อ	**ปารุปนํ**	เครื่องนุ่งห่ม
ราชมุทฺทิกํ	พระธำมรงค์	**นีหริตฺวา**	ถอดออก
ปิลนฺธติ	สวมไว้	**โอตรติ**	หย่อนลง, รวมลง

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ดิฉัน ย่อมไม่ปรารถนา ซึ่งบุรุษผู้โง่เขลา,
ปรารถนาแต่บุรุษผู้ฉลาดเท่านั้น
๒. ชายหนุ่มรูปหล่อ มักได้หญิงสาวรูปงาม
๓. พวกเรามาสู่วัดชื่อว่ามหาธาตุนี้ เพื่อเรียนบาลี
๔. วันนี้ เราเห็น อุบาสกผู้มีศีลคนหนึ่ง
๕. บุคคลไม่ควรไป สู่หนทางอันกันดาร
๖. จมูก สูดกลิ่นอันหอม ของดอกไม้ ในป่า

๓. ตุลฺยาธิกรณะในตติยาวิภัตติ

แปลบาลีเป็นไทย

๑. อหํ เอเกน หตฺเถน กมฺมนฺตํ กโรมิ.
๒. สพฺเพหิ มนุสฺเสหิ กิจฺจํ กรณียํ.
๓. มาตาปิตโร ตีหิ ปุตฺเตหิ สทฺธึ อาปณํ คจฺฉนฺติ.
๔. อายสฺมา สาริปุตฺตตฺเถโร พหูหิ สามเณเรหิ สทฺธึ ภควนฺตํ ปสฺสิตุํ เชตวนํ อคมิ.

ศัพท์ควรรู้

กมฺมนฺตํ	ซึ่งการงาน	**กรณียํ**	ควรทำ
มาตาปิตโร	มารดาบิดา	**อาปณํ**	สู่ตลาด
ปสฺสิตุํ	เพื่อเข้าเฝ้า	**อคมิ**	ได้ไปแล้ว

๔. ตุลฺยาธิกรณะในจตุตถีวิภัตติ

แปลบาลีเป็นไทย

๑. พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ เทนฺติ.
๒. อนาถานํ ยาจกานํ กหาปณานิปิ ภตฺตานิปิ ททาติ.
๓. วุฑฺฒานํ ภิกฺขูนํ ฉตฺตํ ธาเรติ.
๔. จตสฺสนฺนํ ปริสานํ โอวาทํ เทติ.
๕. นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อตฺถุ.

ศัพท์ควรรู้

อนาถานํ	ผู้ไร้ที่พึ่ง	**กหาปณานิปิ**	ซึ่งเงินบ้าง
วุฑฺฒานํ	ผู้ใหญ่, เถระ	**ธาเรติ**	กั้น
จตสฺสนฺนํ	๔	**ปริสานํ**	แก่บริษัท ท.

๕. ตุลยาธิกรณะในปัญจมีวิภัตติ

แปลบาลีเป็นไทย

๑. เชตวนา นาม อารามสฺมา อเปติ.

๒. ปุพฺพาย ทิสาย อิมํ ฐานํ อาคโต.

๓. ทิสาปาโมกฺขา อาจริยโต สิปฺปํ อุคฺคณฺหาตุ.

๖ ตุลยาธิกรณะในฉัฏฐีวิภัตติ

แปลบาลีเป็นไทย

๑. อนาถปิณฺฑิกสฺส เสฏฺฐิโน อารามํ เชตวนํ คโต.

๒. สุหชฺชานํ ชนานํ คามโต ภตฺตํ ยาจติ.

๓. เอกสฺส ปุริสสฺส ภริยา ปุตฺตํ วิชายิ.

๗. ตุลยาธิกรณะในสัตตมีวิภัตติ

แปลบาลีเป็นไทย

๑. สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม.

๒. อิมสฺมึ วิหาเร อิมํ เตมาสํ วสฺสํ อุเปมิ.

๓. กุสเลสุ ธมฺเมสุ รมติ.
